O BİR MİLİTANDI

TRAN DINH VAN

"NGUYEN VAN TROI'NUN YAŞAMI"

oda YAYINLARI

4. basım

O BİR MİLİTANDI

19

1. basım kasım 1975
2. basım eylül 1976
3. basım temmuz 1977
4. basım mayıs 1978

O BİR MİLİTANDI / özgün adı, **THE WAY HE LIVED** / türkçesi, defne behramoğlu / kapak, mustafa delioğlu / kapak filmi, ebru grafik / kapak basımı, tekin ofset / cilt, günsan ciltevi / doğuş matbaasında dizilip, öztürk matbaasında basılmıştır / oda yayınları, nuruosmaniye cad. no. 36 garant iş hanı kat 2-3, cağaloğlu / haberleşme, posta kutusu 57, sirkeci - istanbul / telefon: 27 39 53.

TRAN DİNH
VAN

Türkçesi
Defne Behramoğlu

O BİR MİLİTANDI

ODA YAYINLARI — ISTANBUL

VİETNAM BASIMININ ÖNSÖZÜ

Şair Tu Huu, Nguyen Van Troi'nun ölümüyle ilgili olarak: «İnsanı ölümsüzleştiren ölümler vardır» diye yazdı. Öldürülürken cellâtlarını titreten genç Saygonlu elektrikçinin anısı, insanlığın belleğinden silinmeyecektir.

Milyonlarca Nguyen Van Troi, halkımızın Güney Vietnam'da ABD emperyalistlerine karşı verdiği savaşı başarıyla sona erdirmek için, onun yerini aldı. Nguyen Van Troi'nun anısı, gençliğin silahlarını biliyor, kararlılığını artırıyor ve içini ölçüsüz bir güçle dolduruyor. Bu olgu, savaş meydanlarında, fabrikalarda ve pirinç tarlalarında apaçık ortadadır.

Ölüm, Nguyen Van Troi'yu ölümsüz kıldı. İşe ya da savaşa giderken onu düşünüyoruz. Onun verdiği örnek Vietnam'da olduğu kadar başka ülkelerde de yaşayacaktır.

Nguyen Van Troi, hayat adına ölümün bedelini ödemeye hazırdı. İnsanlık onuru ve halklarının mutluluğu için hayatlarını vermiş olan öteki özgürlük kurbanlarına o da katıldı. Ölümsüzlerin safında yerini aldı Troi.

Bu kitapta, genç dul karısı Phan Thi Quyen, bu kahramanın hayatını ve ölümünü anlatıyor.

KURTULUŞ YAYINEVİ

O günlerde Quyen Bacı'nın başını kaşıyacak vakti yoktu. Nguyen Van Troi'nun karısının, Güney Vietnamlı Kadınlar Kongresi'ni izlemeye geldiği haberi yayılınca, bölgelerden bir sürü delege onu aramaya koyuldu. Batı Bölgesinden bir kadın gerilla, Saygon Delegasyonu'nun bulunduğu yere koşarak geldi ve heyecandan titreyen bir sesle: «Bütün bir ay boyunca bölgemin halkı, Troi kardeşin intikamını almak için döğüştü. Ben bu kavgada yaralandım. Quyen Bacı'nın bir gününü bizimle birlikte geçirmesini ve bize kocasını anlatmasını istiyoruz. Geri döndüğümüzde daha fazla düşman öldürmemiz için bize güç katacaktır bu,» dedi.

Beşinci bölgeden bir ana, Quyen'e şöyle diyordu okşar gibi bir sesle: «Nguyen, Quang Nam'lıdır; yani sen Beşinci Bölgenin gelinisin. Gelip bizimle yaşamanı istiyoruz.»

Bundan sonra Quyen hiç bir yerde duramadı; bir o delegasyonla bir bu delegasyonla geçiriyordu vaktini.

Artık, Saygon'dan kaçışını izleyen günlerde olduğu gibi, kocasının onuru ve güzel yaşamını yazmam için, onunla bütün bir sabahı ya da öğle sonrasını kaplayan konuşmalar yapmamız olanaksızdı. Her akşam, ancak Kongre'nin oturumlarından sonra benimle buluşarak, kocasıyla geçirdiği son günleri Troi'yu hapiste ve hükümlüler koğuşunda gördüğü o birkaç günü anlatmaya söz verdi.

O 10 mayıs pazar sabahı kaygılıydım. Troi bütün gece eve gelmemişti. Geçmiş bütün pazarlarda olduğundan daha fazla özlüyordum onu. Düğünümüzden beri, akrabalarımızdan hiç birini ziyaret edememiştik. Annemle babam Kuzeyliydiler. Van Giap komününde, Thuong Tin ve Ha Dong yöresinden pek çok çiftçi gibi onlar da yıllar önce Güneye göçmüşlerdi. Yine de, doğdukları yerlerin gelenekleriyle göreneklerini sürdürüyorlardı. Bu geleneklerden biri de, yeni evlilerin, düğünlerinin ertesi günü gelinin ailesini ziyaret etmeleriydi. Oysa bizimkinin üstünden haftalar geçmişti. Ne zaman gitmeye kalksak, Troi mutlaka bir bahane buluyordu. Bu pazar da işi olacak mıydı?

Gerçekten çok kaygılanmıştım. Onu bir gün bile dinlendirmeyecek kadar önemli olan şey neydi acaba? Evlenmeden önce âşıktık birbirimize, ne zaman yaklaşan düğünümüzden söz etsek büyük bir sevinç gösterirdi, onu hayatının en mutlu günü olarak anardı. «Bir adamın hayatında böyle tek bir gün vardır,» diyordu. «Öyleyse onu, birçok insanın geldiği büyük bir gün yapalım. Dolaşmak ve ziyaretler için kendimize birkaç gün ayırırız.»

Ama düğün günümüz gelip çattığında, sözünde durmadı. Saçını bile kestirmemişti. Evlendikten sonra da genellikle işten eve geç dönüyordu. Gece oturup bir takım krokiler çiziyordu. Beni bir arkadaşın evine götür-

düğünde, ikisi avluda sonu gelmez konuşmalar yapıp; satranç oyuncuları gibi taşları oynatırlarken çevrelerinde, ben tek başıma kalıyordum. Bir ara ona: «Birçok sorunun var gibi görünüyor,» dedim. «Patron karmaşık bir elektrik makinesini onarmamı istedi; ama bunu nasıl becereceğimi bilmiyorum henüz,» dedi. Evlilik yüzüğü kayboldu parmağından; ona 1964'ün Ay Yılı başında verdiğim, üstünde Q harfli olan bir yüzüktü bu. İşine engel olduğunu söyledi. Çok şaşırdım. Yüzüğü ona verdiğimde çok duygulanmıştı, sanki kutsal bir şeymiş gibi. İş sırasında düşüp düşmeyeceğine emin olmak için parmağına takıp döndürmüştü. Parmağında evirip çevirirken: «Bu yüzük elimden, ancak bir iş kazasında parmağım koparsa ayrılır,» demişti.

Evlenmeden önce beni deli gibi seviyordu. Benimle aynı fabrikada çalışan kız kuzenlerinden biri tanıştırmıştı bizi. Her öğleden sonra işten çıktığımda hava ister yağmurlu ister güneşli olsun, beni bekler buluyordum onu. Bir keresinde iki haftalığına köyü Quang Nam'a gitti. Bu süre içinde bana sanki yıllardır ayrıymışız duygusunu veren iki uzun mektup yazdı. Onun mektuplarını okumaya bayılıyordum; her satırını ezbere biliyordum. Bunca sadık, bunca derin bir sevgi taşıyan ve ailemden bunca saygı gören bir sevgilim olduğu için gizliden gizliye övünüyordum. Başka gençlerle de arkadaşlığım olmuştu, ama o hepsinden başkaydı. Beni pohpohlamazdı: Sevgisi derin ve içtendi; aynı zamanda onurlu ve dürüsttü. En küçük bir hatayı ya da düşüncesiz bulduğu bir sözcüğü bile hoş karşılamazdı. Ara sıra kızardım; o zaman: «Seni sadece daha iyi bir kız yapmak istiyorum. Daha fazla sevdikçe daha iyi insanlar yapmaya çalışmalıyız birbirimizi,» derdi.

Ama şimdi neden böyle davrandığını anlamak çok

güçtü! Çok sessizleşmişti. Davranışındaki bu ani değişimi anlamaya çalıştım sabırla. Yine de, günlük yaşantımızda bana eskisinden daha çok ilgi gösterdiğini söylemeliyim. Bir kezinde hastalandım ve yarım gün işe gidemedim. Aklı başından gitti, sanki ağır hastaymışım gibi sağa sola ilaç aramaya koştu, bana mandolin çaldı, pirinç çorbası ve meyveyle besledi, şefkatle baktı. Gece uykuya dalıncaya kadar başucumda oturdu. Bir gün önce, evden çıkmadan, bana banyomu hazırlamak zahmetine katlanmıştı. Kovaya su doldurup yandaki eve taşıdı - çünkü kendi banyomuz yoktu, komşumuzunkini kullanıyorduk. Ama cumartesi gecesi evden çıkmaya hazırlandığını görünce ona sitemli bir tavırla:

«Çıkman gerekiyorsa çık. Ben kendim taşırım suyumu,» dedim.

«Hayır, birkaç dik basamak var, düşebilirsin.»

Kapıya vardığında, bir eli motosikletinde, dönüp: «Makinenin onarım işini yakında bitireceğim,» dedi. «Yarın seni gezmeye götürebilirim. Nereye gitmek istediğini söyle yeter. İstersen bir iki günlüğüne de gidebiliriz.»

Böylece bu pazar günü geri geleceğinden ve birlikte gezmeye çıkacağımızdan en küçük bir kuşkum olmaksızın hazırlanmaya koyuldum.

Düğünümüzde giydiğim elbiseyi çıkardım ve ilkin hangi akrabamızı ziyaret etmemiz gerektiğini düşünmeye başladım. Troi'yu bazı arkadaşlarıma da götürecektim: benimle alay edip duruyorlardı: «Senin kocan da bir sıçan kadar utangaçmış! Yüzünü bile göstermiyor bize.»

Sabah dokuz sularında, yedi sekiz polis, bir adamı kollarından sürükleyerek ansızın içeri daldılar. Troi'yu tanıyamadım ilkin. O beni görür görmez «Quyen tutuklandım!» diye bağırdı. Olduğum yerde öylece kala-

kalmıştım. Bana doğru yürüdü. Onu topu topu bir gece görmemiştim, ama şimdi tanınacak halde değildi. Mavi giysileri kana bulanmıştı; öyle ki, artık rengi belli olmuyordu. Yüzü gerilmiş ve morarmıştı, saçları karmakarışıktı. Polis onu vahşîce içeri itti. Yatağın üzerine oturttu. Aralarından biri, büyük olasılıkla şefleri, küçük odamıza göz gezdirdi ve Kuzeyli ağzıyla konuşarak:

«Sıcak ve hoş. Tam yeni evlilere göre. Gel gör ki karışıklık çıkarmaktan geri kalmamış yine de!» dedi.

Bazı şeyleri göstererek ekledi:

«Bir mandolin, yeni giysiler!»

Oraya buraya bakmaya devam etti. Beni görünce Troi'ya döndü: «Genç bir karın da var, mutlu olman gerekirken... Daha ne istiyorsun?» Gözüne düşen bir tutam saçı geri atmak için başını sallayarak yanıtladı Troi: «Dün gece kaç kez tekrarladım size. İstediğim Yankilerin defolup gitmesi, Güney'in özgür olmasıdır.»

Polis komiseri küçük masaya dayanmış Troi'ya bakıyordu. Onu kötü kötü süzüp tehdit edercesine:

«Bakalım daha ne kadar kafa tutacaksın,» dedi.

Avluda patlayıcı madde arayan polislere seslenerek her yanı didik didik aramalarını söyledi. Sonra yatağa doğru yürüyerek:

«Yepyeni çarşaflar, battaniyeler, yastıklar! Yumuşak ve rahat. Evde oturup bunların keyfini çıkaracağına Viet Kong tarafından suç işlemeye itildin. Viet Kong kim bilir nereye kayboldu şimdi; ama sen, sen bizim avucumuzdasın, ellerin kelepçeli ve dayak yemek üzeresin.»

Adamın ta gözlerinin içine bakarak gerisin geri yanıtladı Troi:

«Ben sizin gibi değilim. Yanki'ler halkımı öldürmek

için yurduma bombalar ve silahlar sokarken başımı eğip, keyfime bakamam ben.»

Sırtını yatağın başucuna dayayarak, alabildiğince sakin ve çevresinde dikilen polisleri görmezlikten gelerek oturuyordu. İki yıl önce yeğeniyle birlikte, tahta üstüne tahta, palmiye yaprağı üstüne palmiye yaprağı toplayarak yaptığı küçük odaya bakındı. Sonra, uzun bir süre bana baktı. Gözleri sevgi ve şefkatle doluydu. Sanki beni avutmak için bir şeyler söylemek istiyor da söyleyemiyordu. Onun derin sevgisinin farkına vardıkça vicdan azabıyla kıvranıyordum. Çok genç ve deneysiz olduğum için onu anlayamadığımdan ve ondan kuşkulandığımdan ötürü kendimi suçlu buluyordum. Şimdi her şey açık seçik ortadaydı. Devrim uğruna kendi kişisel mutluluğunu feda ediyordu, evliliğini geciktirmeyi bile düşünmüştü bu yüzden. Şimdi anlıyordum düğünümüzü neden ertelemek istediğini. Ama o zamanlar, beni terketmek istediğini sanmıştım. Davetiyeleri dağıtmıştım. Neler. Neler düşünürlerdi düğünü erteleseydik? Beni bir türlü yatıştıramayınca, uzun bir zaman sessizce oturmuş, sonra şöyle demişti:

«Sana nasıl anlatabilirim? Pekâlâ, tasarladığımız gibi yapalım düğünü. Ama lütfen benim için kötü şeyler düşünme. Seni terketmeyi hiç bir zaman aklımdan bile geçirmedim. Çok seviyorum seni. Şimdi kızgınsın, ama bir gün anlayacaksın beni.»

Evet, artık onu anlıyordum, tutuklandığı zaman. Odanın bir köşesine oturup acı acı ağladım.

Polisler avluda ve evin içinde yaptıkları uzun aramada patlayıcı madde bulamadılar. Sonra odada toplandılar ve Troi'nun çevresini aldılar. Komiserleri bana sordu:

«Kocanın herhangi bir yere patlayıcı madde sakladığını gördün mü? Onu evde bir şey saklamaya çalışırken gördün mü?»

Ağlamaya başladım ve yanıtladım:

«Kocamın ne yaptığını bilmiyorum. Bir şey saklarken görmedim.»

«Eğer konuşmazsan, kocanı bu odada gebertinceye kadar döverim.»

«Bilmediğim şeyi nasıl söyleyim!»

Troi'ya döndü:

«Eğer patlayıcı maddelerin nerede olduğunu güzellikle söylersen, bu oda ikiniz için bir aşk yuvası olmaya devam eder. Ama karşı koyarsan işkence odasına dönüşür ve sen de içinde geberip gidersin.»

«Patlayıcı maddelerin nerede olduğunu bilmiyorum.»

Üzerine saldırıp dövmeye başladılar onu. Elektrik verdiler. Elektrik şokları öylesine acı veriyordu ki yatakta oradan oraya yuvarlanıyordu. Daha fazla dayanamadım; bütün korku kalbimden çıkmıştı; onlara doğru atıldım ve bu canavar adamlara engel olmaya çalıştım. Biri beni yakaladı, ite kaka iskemleye doğru götürdü, oturayım diye omuzlarımdan bastırdı. Bağırmaya başladım. Silahlarını çıkarıp üstüme doğrulttular. Sonra işkenceye ara verip sordular Troi'ya:

«Patlayıcılar nerede?»

Soluk soluğa kalmıştı, eskisinden daha yüksek bir sesle gürledi:

«Bilmiyorum dedim size. Ama ille de bilmek istiyorsanız, söyleyeyim: Nerede Yanki varsa orada patlayıcı madde vardır!»

Bu kez komiserin kendisi dövmeye başladı. Katillerden birinin elinden kaptığı bir sopayla Troi'nun bedeninin her tarafına vurmaya başladı. Her vuruştan sonra sorguluyorlardı onu. Böylece bir saat geçti. Ağzından bir tek sözcük alamadılar. Komiser, Troi'yu götürmeleri için adamlarına emir verdi. Zorlukla ayaklarının üstüne dikilirken bana yüksek sesle şunları söyledi:

«Korkma Quyen, sen ve yeğenim geçiminizi sağlamaya bakın.»

Giysileri parçalanmıştı, üzerinde bir tek düğme bile kalmamıştı, bağrından ve yüzünden kanlar sızıyordu. Bana bakarak ve gülümsemeye çalışarak yavaşça kapıya yürüdü. Beni tutan polisle cebelleşerek kocama yaklaşmak istedim. Katilin boynumdan tutmasına rağmen, bağırabildim: «Troi seni çok seviyorum! Seni seviyorum!»

Komiser dönüp:

«Aşkı, acımayı unut artık. Kendine başka bir koca bul. İşlediği suçtan ötürü ölümü hakketti,» dedi.

Gece on bir sularında polisler geri geldiler. Bana:

«Kocan seni görmek istiyor. Şimdi, hemen,» dediler.

Troi'yu görebileceğimi duyunca çabucak izledim onları arabalarına doğru. Nerede tuttuklarını bilirsem, ona bakabilir ve yiyecek götürebilirdim. Dar bir sokağa girdiler. Öğrenci bir kızı tutukladılar, sonra ikimizi de Şehir Polis Merkezi'ne getirdiler. Sorgu odasında bu kızın da, Troi'nun eylemleriyle ilgili olduğu için tutuklandığını öğrendim. Aynı gece ben de sorguya çekildim. Bir polis memuru bana:

«Kocanın eylemleri hakkında bilgin var mı?» diye sordu.

«Yok.»

«Evleneli ne kadar oldu?»

«Tam on dokuz gün.»

«Sen ve Troi gibi çiçeği burnunda evliler için bu günlerin hayatlarınızın en güzel, en mutlu günleri olduğunun farkında mısın?»

«Elbette.»

«İyi öyleyse. Eğer her şeyi bir bir anlatır ve hiç bir şey saklamazsan bu en güzel, en iyi günler sona ermez.»

Durdu, esnedi ve arkasına yaslandı. Fare suratlı bir adamdı; afyonkeşlerinki gibi solgun bir suratı vardı. Devam etti:

«Troi en çok kiminle görüşürdü?»

«Sabahtan akşama kadar, hatta kimi zaman geceleri bile çalışır. Çok seyrek çıkardı dışarı. Arada bir yürüyüşe çıkardı. En çok kiminle görüştüğünü bilmiyorum.»

«Onu sık sık arayan bir var mıydı?»

«Arada bir gelirlerdi. Çalgı çalar ya da türkü söylerlerdi birlikte; ya da onlara verilmiş bir onarım işini yaparlardı. Onunla evleneli ancak birkaç hafta oldu. Bu nedenle arkadaşları konusunda fazla bir şey bilmiyorum.»

«Hatırlamaya çalış. Ne biliyorsan tek tek anlat bana. Yeniden düşün. Hiç bir şey saklamazsan serbest bırakılacak. Troi'yla görüştüm, şimdi de seninle görüşüyorum. Doğrusu birbirinize çok yakışan bir çiftsiniz. Sizin için gerçekten içim parçalanıyor.»

Masanın üstünde, Troi'yla benim düğün günümüzde çekilmiş fotoğrafımızı sallıyordu. Fotoğrafta mavi çiçekli bir elbise içindeydim ve elimde bir glayör demeti vardı; Troi yanıbaşımdaydı. Polis memuru sesine acıklı bir hava vermek için uğraşıyordu:

«Gerçekten, insanın yüreği parçalanıyor; böylesine genç bir çiftin yakında ömürboyu ayrılacağını düşünmek çok acı bir şey... Epeydir bu işteyim, birçok ailenin mutluluğunu kurtardım. Bana güvenebilirsin. Eğer Troi'nun liderlerini, bağlantılarını ve patlayıcıların yerlerini bulmamıza yardım edersen Troi ve sen kesinlikle birleşeceksiniz...»

«Hiç bir şey bilmiyorum. Fabrikadaki ve evdeki işlerim zaten tüm zamanımı alıyor. Çalıştığım Bach Tuyet pamuk ve yün fabrikasını şöyle bir ziyaret edin, ne de-

mek istediğimi anlarsınız. Pazar günleri bile çalışmak zorundayım. Öteki günler ise on iki saat boyunca didinip duruyorum.»

Polis memuru Troi'nun bağlantılarını bulma çabasıyla beni ve öğrenci kızı sorgulamayı sürdürdü. Gece yarısına doğru işkence odasına götürdü bizi; işkence araçlarını yakından gösterdi: Tutukluların bağlandığı, tavandan sarkan ipler, cesetleri atmak için çadır bezinden çuvallar, boğazlarından aşağı boşaltmaya sabun tozu ve su, tırnakların altına sokmak için çeşit çeşit iğne, su işkencesi için bir su tankı vb.

Tehdit edici bir sesle:

«Bizi kandırmaya çalışırsanız sizi bunlar bekliyor,» dedi.

Sabah iki sularında yeniden sorgu odasına alındık. İğne üstündeydim. Bir odanın önünden geçerken içeriye göz atmaya çalışıyordum ama hiç bir yerde Troi'nun izine rastlayamıyordum. Memura sordum:

«Kocamın beni görmek istediğini söylemiştiniz. Nerede?»

«Dün öğleyin sorgu için buradaydı. Ona hükümetin 'eğitici' politikasını açıkladık. Pişmanlık getirmesini ve Viet Kong'u terkedip hükümetin safına geçmesini sağlamaya çalıştık. Eğer kabul etseydi, siz ikiniz hemen birbirinize kavuşacaktınız. Gelgelelim daha ağzımızı yeni açmıştık ki kendini pencereden atıp ayağını kırdı. Şimdi Cho Ray hastanesinde.»

Ağlamaya başladım:

«Onu dövdünüz ve ayağını kırdınız şimdi de pencereden atladığına inandırmaya çalışıyorsunuz...»

Araya girdi hemen:

«Gecenin yarısında bağırma böyle avaz avaz. Sana gerçeği söyledim. Zaten yakında kendin öğreneceksin. Kimse senden bir şey saklamadı.»

«Eğer kocam hastanedeyse beni eve bırakmalısınız.»

«Ne zaman gidebileceğini ben sana söylerim.»

Ancak o zaman, tutuklandığımı anladım. Demek Polis Merkezi'nde tutuluyordum; eve gidip giysilerimi ve döşeğimi almama bile izin yoktu.

Her gün, McNamara'ya yapılan suikast girişimiyle ilgili olarak yakalanıp getirilen insanların sorgulanma ve dövülme sahnelerini seyrettiriyorlardı bana.

En vahşice işkence edilen, Troi'yla birlikte tutuklanan Loi'ydu. Troi'nun kaçma girişiminde bulunduğu akşam, Loi kelepçelerini kırmayı ve hapishane duvarına tırmanmayı başarmıştı ama yeniden yakalanmıştı. Şimdi onu ilk kez görüyordum. Loi olsa olsa on sekiz yaşındaydı. Troi'yla aynı köydendiler. Loi ilk gözaltına alındığında hapishane arkadaşları onun görünüşünden hoşlanmadılar: Saçları dalgalıydı, büyük tutamları yüzüne ve ensesine dökülüyordu; bu haliyle bir sokak serserisine benziyordu. Onu zamanla tanımaya başladılar: Bir berber dükkânında çalışıyordu ve saçını patronun emriyle bu hale sokmuştu, işinin gereğiydi bu, göreviydi. McNamara işiyle ilgili olduğunu öğrenince onu gerçekten sevmeye başladılar ve yakınlık gösterdiler.

Sorgu odasında Loi'yu sopalarla canavarca dövüyorlardı. Ona duyduğum üzüntüden ve Troi'ya yapılanların çok daha kötü olacağını bildiğimden, ağlıyordum. Loi'yu acımasızca dövdüler, ama o ağzını açıp tek laf etmedi, direndi. Bayıldığı zaman onu odanın bir köşesine atıyorlardı. Daha sonra yemeklerimizi yemek için dışarıya çıktığımızda, bir fırsatını bulup birkaç dakika için Loi'yle konuşabildim. Bana çabucak şunları söyledi: «Troi onlara her şeyi kendi başına yaptığını ve kimseyle ilişki kurmadığını söyledi. Onca dayağa rağmen hep bunu tekrarladı. Gerçekten yiğit bir adam. Pencereden atladığında ben oradaydım. Tam yanında

oturuyordum. İlkin polise, sonra pencereye baktığını gördüm. Sonra ansızın fırladı, ellerinde hâlâ kelepçe olduğu halde, kendini pencereden sokağa attı. Eğer o sırada geçen bir motosikletle çarpışmış olmasaydı kaçabilirdi...»

İkinci kurbanları Hua'ydı —Troi'nun yeğeni— Hua henüz on yedi yaşındaydı ve Troi'yla aynı işyerinde çalışıyordu: Pat Diem caddesinde, elektrik motorlarının ve elektrikli ev eşyalarının onarımıyla uğraşan bir firmada, adı Ngoc Anh. Bu polis için bir bahaneydi: Mademki amcayla yeğen aynı işte çalışıyorlardı, öyleyse, yeğenin amcasına yardım etmiş olması ya da hiç değilse onun eylemlerinden haberdar olması gerekiyordu.

Hua'yı kaç kez dövdüklerini bilmiyorum. Ama o habire aynı şeyi söylüyordu: «Bildiğim tek şey amcamın patronun verdiği işleri yaptığıydı. Başka bir şey bilmiyorum.»

Üç gün sonra polis memuru beni Troi'ya götürdü. Araba giderken sokağı göstererek:

«Şu senin Troi'nun ne kadar aptal olduğunu düşünebiliyor musun? İnsanlar işlerine gidiyorlar, yaşamanın tadına varıyorlar. Ama o ne yaptı? Viet Kong'u dinledi ve şimdi karısı bir yerde, kendisi bir yerde hapiste.»

Daha bir yığın laf söyledi ama motorun gürültüsü sesini boğuyordu; sözlerini yarım yamalak duyuyordum. Cho Ray hastanesinin önünde kocama meyve aldım çabucak.

Troi altı kişiyle birlikte bir odada tutuluyordu. Oda, dış dünyadan demir parmaklıklar ve buzlu camla ayrılıyordu. Yandaki odada bir grup polis nöbet tutuyordu.

Troi beni odaya girerken görünce doğrulmaya çalış-

ı ama güçsüz düşmüştü, yatağına serildi kaldı; tek koluna dayanıyordu. Hemen sordu:

«Tutuklananların hepsi salındı mı? Salındılar mı?»

Yatağa, onun yanına oturdum. Onun için değerli olan bu insanlar hâlâ tutuklu ve işkencede oldukları halde, onu inandırmaya çalıştım:

«Hepsi salındılar. Üzülme. Bir tek ben kaldım.»

Üstünde yalnızca bir şort vardı ve bağrı, sopa ve yumruk darbeleri altında mosmor olup şişmişti. Sağ bacağı bileğinden kalçasına kadar sarılıydı. Bir deri bir kemik kalmıştı, gözleri adamakıllı çukura kaçmıştı. Çenesi çıkmıştı. Yüzü, özellikle de alnı, yara bere ve morluklarla kaplıydı. Ona bakarken gözyaşlarımı tutamadım.

«Çok mu acı çekiyorsun?»

«Çok değil. Uyuyabiliyorum. Seni dövdüler mi?»

«Hayır.»

«Doğru mu?»

«Görüyorsun işte. Ama bir yığın soru sordular.»

Ellerimi tuttu, sevgi ve acımayla baktı bana. Titrek bir sesle ona:

«Beni bağışla. Dışarı çıktığım o gece sana kabalık ettim ve yok yere öfkelendim. Bağışla ve unut bunu!» dedim.

Yüzü buruşarak gülümsedi:

«Hayır, benim hatamdı, hepsi benim hatamdı. Sana kızgın değilim. Seviyorum seni, çok seviyorum seni.»

Polis memuru araya girdi.

«Bu tür şeylerden söz etmek için kendi evinize dönmeyi bekleyin. Yeniden kavuşabilmeniz için bulunuyorum burada.»

Troi'ya döndü:

«Ne diye attın kendini pencereden? Ben sana yalnızca hükümetin eğitici politikasını açıklamaya çalışı-

yordum; bir kez hükümetin politikasını anlayıp Viet-Kong'u terkettin mi ailene dönmene izin verilecek. Bunu düşünmek seni mutlu etmiyor mu? Ama ben daha başlarken sen...»

Troi onun sözünü kesti:

«Hükümetin politikasını anlatacağım diye boş yere nefesinizi tüketmeyin.»

Polis kendini dizginlemeyi başardı ve tatlı bir sesle devam etti:

«Bu işte asıl suçlunun sen olmadığını biliyorum. Biri baştan çıkardı seni.»

Troi başını salladı:

«Ortada suç muç yok. Amerikan sömürücülerini öldürmek suç değildir, olsa olsa ülkeye bir hizmettir. McNamara'yı öldürmeyi tasarlayan benden başkası değildir.»

Polis sabırla onu kazanmaya çalışıyordu:

«Bir daha düşün. Çok büyük bir suç işlediğinin farkında değil misin? Üst kademede bir Amerikalıya suikast girişimi.»

«Evet, onun bir emperyalist kodaman olduğunu bildiğim için öldürmek istedim onu, hayatıma mal olsa bile bu.»

Yatağının çevresinde duran polisler öfkeli bakışlar attılar birbirlerine. Saldırmak için sabırsızlanıyorlardı; ama polis şefinin sesi, her zamanki gibi sakindi:

«Bak, güzel, genç karını düşün. Acı ona. Daha birkaç gün önce evlendiniz. Hiç değilse, onun hayatını mahvetme.»

«Tutuklandığımdan bu yana geçen bütün bu günlerde hep bunu, henüz yeni evlenmiş olduğumuzu, öne atıp durdunuz. Düğün fotoğraflarımızı burnuma sokup, karımın görüntüsünün ülkemin görüntüsünü sileceği umuduyla, aşk ve mutluluk üzerine uzun söylevler çek-

tiniz. Size söyleyim ki boşuna zaman harcıyorsunuz. Yankiler buraya çöreklenmişken kimse mutlu olamaz.»

Polis şefi, Troi'nun kendisini kesin geri çevirişini görmezden gelerek, konuşmasını sürdürdü:

«Dün sıkılmayasın diye sana, Güney'e kaçmak için 17. paraleli daha yeni aşmış Kuzeyli bir öğrencinin sesini dinletmeye teyp getirmiştim. Komünist demirperdeyi aşan bir adamın anlatacağı şeyleri dinlemek her zaman ele geçecek bir fırsat değildir. Gelgelelim sen, hükümetin inceliğini ve kaygısını anlamak istemedin, hatta işi teybi parçalamaya kadar vardırdın. Adamakıllı azıttın yani. Sana hiç bir insancıl ölçü uygulanamaz.»

«O aşağılık herif burada olsaydı teybi kırmakla kalmazdım, kafasını da kırardım. O yalnız Kuzey'e ihanetle kalmadı, Başkan Ho Chi Minh'e de hakaret etti. Ne alçaklık!»

Her bir sözcüğün üstüne basa basa yüksek sesle konuşuyordu. Yatağında güçlükle soluyordu. Yüzü öfkeliydi ve sanki daha çok şey söylemek istiyormuş gibiydi.

Polis şefi kendisini dizginlemeyi becerdi:

«Başka bir gün yine geleceğim,» dedi. Sonra bana dönerek:

«Sen de ayrılıyorsun. Vakit doldu,» dedi.

Kocama çabucak bir portakal soydum, bir kısmını yedirdim, arta kalanını avucuna koydum. Üzerine eğilip kulağına fısıldadım: «Nereye gidersen git, ardından geleceğim. Yerin değiştiği zaman aileyi haberdar et.»

Sonra beni bir başka hapishaneye aktardılar; Genel Polis Şubesi'nin altındakine. On kadınla birlikte bir hücreye kapattılar; ikisi benim yaşımdaydı; A, bir anti-Amerikan pankart asarken tutuklanan öğrenci bir kız;

Y, bir ticaret firmasında çalışıyordu. Bu sonuncusuna çok vahşice işkence edilmişti, işyerinde N.F.L. bayrakları ve dökümanları bulunmuştu. Bu sabah sorgudan dönerken güçlükle yürüyordu. Duvara tutunarak buluyordu yolunu. Tırnak diplerine iğneler batırmışlardı, parmaklarından hâlâ kan damlıyordu. Hücreye girer girmez, yüzünü arkadaşlarından birinin omuzuna yasladı ve ağlamaya başladı. Avutulmayı istemeyip hıçkırarak şöyle dedi:

«Ah, bırakın ağlayayım. Yalnızca burada, arkadaşlarımın arasında ağlayabiliyorum. O canavarların önünde asla ağlamıyorum, yalnız duyduğum nefreti gösteriyorum.»

Geleli iki gün olduğu halde hâlâ arkadaş edinmemiştim. Öteki tutuklular bana soğuk, kuşkulu gözlerle bakıyorlardı.

O akşam, yemekten sonra, bir türkü yükseldi hücrede. Bir kadın bir dize okuduktan sonra ötekiler yumuşak bir koroyla devam ediyorlardı. Y. de şarkı söylüyordu. Oysa, işkenceden çıkmış bedenine ve yüzüne bakınca. ağzından türkü yerine iniltiler döküleceğini sanmıştım. Demir parmaklıklara yaslanmış, yüzünü bize dönmüştü. tutkuyla söylüyordu. Bezlere sarılmış elleriyle tempo tutuyordu. Bir süre sonra, ağlamaktan kızarmış gözlerini görüp:

«Hep birlikte türkü söylemek güzeldir. Neden bu kadar üzgünsün? Ağlamayı bırak, sen de katıl bize,» dedi.

Kızlar sırayla nöbet tutuyorlardı. Gardiyanlar gözükünce herkes bırakıyor ve konuşuyor gibi yapıyordu. Türkü uzuncaydı ve kuzeyli bir bestecinindi. *Umudun Türküsü*'ydü adı.

Artık ağlamaya cesaret edemiyordum. Hücrenin iyimser havası içinde davranışımın yersiz olduğunu an-

lıyordum. Özellikle Y.'nin türküyü hatırlamaya çalıştığını görünce çok utandım. Yaşama tutkusuyla doluydu. Ona güven duyuyordum ve sorduğu bütün sorulara çekinmeden karşılık veriyordum.

Ertesi sabah sohbetimizi derinleştirdik. Ona başımdan geçenleri anlattım. Kocamın adını söyleyince çok şaşırdı ve hemen sordu:

«Nguyen Van Troi dedin, değil mi? Öyleyse sen McNamara'yı handiyse öldürmüş olan adamın karısısın?»

«Evet.»

«Kendini pencereden atıp ayağını kırdığı doğru mu?»

«Evet, onu hastanede gördüm.»

«Hay allah!» diye bağırdı ve şişik elleriyle omuzlarımı okşayarak derin bir ilgiyle baktı bana.

«McNamara geçen yıl Batı bölgesini denetlerken kıl payı kurtulmuştu: uçağı yara aldı. Bu kez de paçayı zor kurtardı. Gerçi Troi o Yanki'yi öldüremedi, ama korkudan tiril tiril titremiştir. Burada yeni gözaltına alınmış biri, polisin mayınları bulduğunu, Cong Ly köprüsünde patlayıcı madde aradığını ve köprüyü trafiğe açmaya cesaret edemediğini söyledi bize. Bir helikopter McNamara'yı Tan Son Nhut havaalanından Cumhuriyet Hastanesi'ne götürmüş. Oradan da apar topar, dolambaçlı bir yoldan Amerikan Konsolosluğuna gitmiş: Troi'nun eylemi yüzünden sıçan gibi sıvışmak zorunda kalmış.»

Çok geçmeden 'Troi'nun karısının 4 numaralı hücrede olduğu' haberi dilden dile bütün hücre koğuşuna yayıldı. Karşımızdaki hücrelerden bir ses yükseldi:

«Troi Bacı orada öyle mi? Mavi kazak giyen mi?»

«Evet,» diye karşılık verdim.

«İyi misin? Seni dövdüler mi?»

Ses yaşlıca bir kadınındı. Yeniden yanıtladım:

«Şimdilik hayır. Yalnızca sorguya çektiler ve gözdağı verdiler.»

«Hapisteki bizler Troi hakkında pek çok şey duyduk. Tanıyanlar, gözaltına alınanlar ve hatta polisler bile onun ne denli sağlam bir devrimci olduğundan sözediyorlar. Çevrede on binlerce asker varken Troi mayın döşemeyi başarmış ve o korsan şefi kıl payı kurtulmuş... Kaç yaşındasın yavrum?»

«Yirmi.»

«Bir şeye ihtiyacın var mı?»

Ne diyeceğimi kestiremeden öylece dururken tutuklulardan biri bağırdı: «Buraya elleri boş geldi. Yanına hiç bir şey almasına izin vermediler.»

Öğleyin yemek için hücre kapıları açılıyordu. Birçoğu bana, giyecek, battaniye, diş fırçası, cibinlik, meyve ve başka şeyler getirmek için bunu fırsat bildi. Daha sonra benimle yemeklerini paylaşmak için yarıştıkları yemek salonuna, beni kimin götüreceğini tartışıyordu birçok kadın. Onların ilgisi beni güçlendirdi ve sanki uzun bir aradan sonra akrabalarımı ziyaret ediyormuşum gibi oldum. Yanıbaşımda oturan X. Bacı kulağıma fısıldadı:

«Herhangi bir şeye ihtiyacın olursa ya da canın bir şeye sıkılırsa hemen söyle bize. Bizim tek dileğimiz senin iyi olman ve ilerlemen ki Troi'nun içi rahat olsun.»

Ve Troi'yu yakında gördüğünü söyledi. Hemen sordum:

«Nerede gördün onu? Nasıldı?»

Pirincini yerken usulca mırıldandı:

«Kendini pencereden attıktan ve bacağını kırdıktan sonra kıyasıya dövdüler onu. Ve ancak geceleyin Cho Ray Hastanesi'ndeki tutuklular koğuşuna götürdüler. Hastanedeki biz kadın tutuklular, polislerin, yüzüne kadar battaniyeye sarılmış bir adam taşıdıklarını gör-

dük. Onu tam kapımızın önüne bıraktılar. Adam çok gençti; yirmiden fazla değildi yaşı. Gardiyanından ancak şu kadar bilgi edinebildik: 'McNamara'yı öldürmeye kalkışan adam bu.' Ondan sonra da yardımına koşmak istedik ama polis bizi itekledi. Sonunda içimizden birine izin verdiler. Temsilcimiz onunla konuşmaya çalıştı, ama kendinde değildi. Gözleri uykudaymış gibi kapalıydı. Soluk soluğaydı. Onu getiren polis, gardiyan yemeğini bitirip gelene kadar başında durdu. Sonra bir hücreye kapadılar. O gece polis yeniden çıkageldi, başka bir yere taşıdılar onu. Gardiyanlardan birinin ağzından laf almaya çalıştık. Başını iki yana sallayarak dedi ki: 'Bu Viet Kong bir belâ. Öğleyin pencereden atlayıp kaçmak isterken ayağını kırdı ve buraya getirildi. Bir süre uslu durması gerekir, ama ne gezer! Bu akşam hücre penceresinden bir baktık ki ne görelim? Sargılarını çıkarmış, bir kez daha kaçmaya hazırlanmıyor mu? Şimdi daha sıkı gözetim altında tutulabileceği bir yere gönderiliyor. Eğer kaçmayı başarsaydı hepimiz hapsi boylamıştık şimdi.'

«İki gün sonra onun polis gardiyanlarını yeniden sıkıştırdık. Bize onunla ilgili bazı öyküler anlattılar. Cho Ray Hastanesi'nden alındığı gece haydutlar(*) onun yeni hapishanesini gözden geçirmeye gelmişler; bir gün içinde iki kez kaçma girişiminde bulunduğu için hepsi de şaşkınlık içindeydiler. Bir ayağı kırıktı, elleri kelepçeli ve yara bere içindeydi ama yine de direnmekten geri durmamıştı Troi. Haydutların kendisine yönelttiği her hareketi geri püskürtüyordu. Onlara bir ağız dayağı çekti. Haydutlar onu bir sosyalist ajanı olmakla suçladılar. Sosyalizme her türlü aşağılık iftirayı attık-

(*) Tutuklular «haydut» sözcüğünü polisler v.b. için kullanıyorlar. (çev.)

tan sonra onu sosyalist eğilimli bir sabotajcı ve terörist olmakla suçladılar. Buna cevap olarak Troi, sosyalistlerin kimsenin kılına bile dokunduklarını görmediğini, tersine, çocukluğundan beri Yankilerin ülkeye akın akın doluştuklarını, o kadar ki Saygon göklerinin onların uçaklarıyla gümbürdediğini, bombaları ve kurşunlarıyla halkı öldürdüklerini söyledi. Sonra alaylı bir tavırla ekledi: 'Eğer siz eşkiyalar, beni bir komünist ajanı olmakla suçluyorsanız, bu bana, verse verse onur verir. Onlar halkın kurtuluşu için çalışıyorlar. Asıl Amerikan uşaklarının utanmaları gereken birçok suçları var.' O gece haydutlar, bir kez daha kaçmasın diye polise onu daha sıkı gözetlemesini tembihlediler. Troi, kendisini bekleyen polislere siyasal durumu anlattı. İçlerinden özellikle biri Troi'ya büyük saygı gösteriyordu. Bu adam, Troi'nun kendisiyle konuşurken sesinin, haydutlarla yaptığı tartışmalardaki gibi sert olmadığını söyledi. Bu polis ayrıca Troi'ya içmesi için su ve silinmesi için ıslak bir havlu getirdiğini de ekledi.»

Bugün kadın tutuklular hapishane avlusunda güneşe çıkarıldılar. Biz gençler için güneşe çıkmak ya da ağır işlere yollanmak, X. Bacı'nın ağzından düşmanın zindanlarındaki direnişleri dinlemek için arayıp da bulamadığımız fırsatlardandı. X. Bacı bir sürü hapishanede kalmıştı; yıllarını yeraltı zindanlarında geçirmişti. Kocası ölüme mahkûm edilmiş ve belki de idam edilmişti. Yine de biz tutuklular arasında neşenin ve iyimserliğin kaynağıydı. Sık sık oturup, hapishanemizde *Devrimci Ruh Üstüne Şiir* diye bilinen, *Dong Kardeş* isimli şiiri okurdu usulca. Dong Kardeş'in devrimci eylemlerini ve Gia Dinh hapishanesindeki kahramanca ölümünü anlatırdı bize. Bir sürü çocuğa bakmak zorun-

da olduğu halde kocasının yanında yerini alıp hücresinde sonuna kadar devrimi savunduğunu söylediği Dong'un karısını da öve öve bitiremezdi. Ben özellikle kocalarının yanında yer alıp onlarla iyi ve kötü günleri paylaşan kadınların öykülerini dinlemeyi çok seviyordum. Bu öyküler aynı zamanda beni utandırıyordu; çünkü kocama devrimci eyleminde en ufak bir yardımım dokunmamış olduğu gibi çoğu zaman da ayakbağı olmuştum. Zavallı Troi! Eve her geç gelişinde beni aldattığını sanmayayım diye annemlere uğrayıp en küçük kızkardeşimi yanına almayı ihmal etmezdi. Bu türden bir sürü şey gözümün önüne geliyor ve kalbime sanki binlerce iğne batıyormuş gibi acıyla kıvranıyordum. Düğünümüzden önce ve sonra, Troi'nun bütün enerjisini ve kafasını güç ve tehlikeli işine verirken, bir yandan da benim içimi rahat tutmaya çalıştığını düşünüyordum.

Gözlerimde yaşların biriktiğini gören X. Bacı:

«Kendini tutmaya çalış. Ağlarsan kuşkulanırlar ve içeri tıkarlar bizi,» dedi.

Ona:

«Başkaları karılarından ya da kocalarından yardım görüyorlar devrimci uğraşlarında. Bana gelince, Troi'ya en ufak bir yardımım dokunmadığı gibi çoğunlukla ona engel bile oldum. Onun güvenini kazanamadığım için üzülüyorum,» dedim.

«Devrimci çalışmada her kişi kendine düşen görevi yürütmek zorundadır,» diye açıkladı X. Bacı. «Görevi gerektirmedikçe ondan kimseye sözetmemelidir. Bu kesin bir kuraldır ve herkes buna uymak zorundadır. Eğer Troi sana güvenmeseydi seni nasıl severdi? Şimdi, söyle bakalım ikiniz çeşitli konularda tartışıp konuşur muydunuz?»

«Beni sık sık hatalı bulurdu.»

«Ne diye?»

Bir an düşündüm, sonra:

«Komşularımıza kaba davranırsam beni eleştirirdi. Gösterişli giysileri sevmezdi. 'Biz işçi insanlarız, gösterişli giyimlere öykünmemeliyiz' derdi. Benim giysilerim ya deniz mavisi ya da beyazdır. O bu renkleri çok severdi. Sinemaya gitmeye karşı çıkardı. 'Saygon da Hanoi gibi sağlıklı bir şehir olduğu zaman istediğimiz kadar film seyrederiz,' derdi. Birbirimizi tanıdığımız iki yıl boyunca topu topu bir kez gittik sinemaya.»

X. Bacı sordu:

«Şimdi Troi'nun Yankilerden nasıl nefret ettiğini biliyorsun. Sana bu duygularından hiç söz etti mi?»

«Ah evet, pek çok. Doğduğu yerin, ABD - Diem kliği tarafından 1954'te başlatılan 'Devrimcileri İhbar' kampanyasının ilk tanığı olduğunu anlattı bana. Cho Duoc ve Vinh Trint'te, elleri birbirine tellerle bağlı insanlar gördüğünü, bunların bilinmeyen bir yere götürüldüğünü söyledi. Hiç biri geri gelmemiş. Kızkardeşi bir kez ona: 'İyi ki henüz çocuksun. Yoksa senin yazgın da tıpkı böyle olacaktı,' demiş. Birbirimizi sevdikten sonra memleketi Quang Nam'a gitti, sonra Hue'ye geçti. Oraya gidişi Budistlerin ilk baskıya uğradığı zamana rastladı. Saygon'a döndüğünde buluştuk, öfkeden titriyordu hâlâ. Bana, insanların, tank paletleri altında ezildiğini, kimilerinin kurşunlarla delik deşik edildiğini gözleriyle gördüğünü ve Yankilerin Fransızlardan kat kat daha vahşî olduğunu söyledi. Daha sonra, ne zaman bu olaylar gelse aklına: 'Halk gösterilerini bastırmak için top kullanmak! Belki Güney Vietnam dünyada böyle bir vahşetin sürdüğü tek yerdir!' diyordu. Onun Amerikan sömürücülerinden nefret ettiğini epeydir biliyordum. Onlara Amerikalı bile demezdi. Eğer sokakta yürürken bir Amerikan konvoyuna

rastlarsak, beni geri çeker ve: 'Bırak bu alçak köpekler geçsin ilkin,' derdi. Amerikalı sömürgeciler için kullandığı sözcükler bunlardı. Ne var ki son zamanlara kadar onun anti-Amerikan eylemlerinden haberim yoktu. Bana anlattıklarından ve davranışlarından bir anti-Amerikan örgüte katıldığını düşünüyordum. Düğünümüzden hemen sonra bir gün eve geldi, içi içine sığmıyordu. 'Çok özel haberler var bugün! Duydun mu?' diye sordu. Şaşkın şaşkın baktığım için sürdürdü: «Bizimkiler 15. 000 tonluk bir uçak gemisini, üzerinde bir sürü uçakla birlikte batırdılar. Müthiş bir başarı! Böyle bir şey yapabilseydim!' Birkaç gün sonra öğle yemeğine gelmedi. 6 mayıstı. Başka işçi arkadaşlarıyla birlikte Yankiler tarafından öldürülen bir taksi şoförünün cenazesine gitmişti. Geri geldiğinde bana cenazenin 'Kahrolsun Amerikan sömürücüleri ve katilleri' sloganıyla; açık bir anti-Amerikan gösteriye dönüştüğünü söyledi. Bir anti-Amerikan hafta düzenlenecekti 15 mayıstan 22 mayısa kadar. Ve bu süre içinde taksiler Amerikalılara çalışmayacaklardı; Amerikalılar, gazete satıcıları ve ayakkabı boyacılarını da içeren başka iş dallarında da boykot edilecekti. Bu anti-Amerikan mücadele haftasını sabırsızlıkla bekliyordu; ama 9 mayısta tutuklandı.

X. Bacı başını salladı:

«Quyen gülüm, sen gerçekten saf bir kızsın. Troi'nun sana güvendiğini ve sana devrimci eylemde yol gösterdiğini farketmemişsin. Saygon gibi düşman işgali altındaki bir kentte, halkın sevgisi ve desteği olmadan insan hemen düşmanın eline düşer. Troi'nin eleştirileri, senin doğruyu yanlıştan ayırabilen, kendine güvenli bir kız olman içindi. Sana bütün anlattıkları, seni Güney'de bunca acıya neden olanlara karşı sürekli olarak uyanık tutmak ve onlardan nefret edip devrime katılmanı sağlamak içindi. Seni dinledikçe kocana olan saygım ar-

tıyor. Henüz yirminin üstünde genç bir adam, Saygon gibi her türden kışkırtmayla dolu; düşkün bir şehirde... Oysa iki yılda ancak bir kez filme gitti - ve bu da herhalde sevgilisinin gönlünü yapmak içindi!»

Biraz utandım çünkü can evimden vurmuştu beni. «Gördüğümüz film Buda'nın hayatı hakkındaydı. Hiç bir şey anlamadım. Eve döndüğümüzde bir şeyler sordum ona ama gördüklerinin hepsini unuttuğunu söyledi.»

Öteki tutuklular kahkahayı bastılar. Kimileri kahkahalarını bastırmak için ağızlarını kapattılar. X. Bacı sordu: «Sana hiç hayatını anlattı mı?»

Avlunun dibinde, güneşli bir köşeye gelmiştik. Arkadaşlarımın kulak kesildiklerini görünce devam ettim:

«Doğduğu yeri hiç görmedim. Oraya birlikte gitmeye söz vermişti. Düğünümüzden sonra işten birkaç gün izin alacağını ve beni oraya götüreceğini söylemişti. Quang Nam'ın birkaç pirinç tarlasıyla yoksul bir bölge olduğunu ve insanların iş bulmak için dolaştıklarını anlattı. Bir kova su için çeşme başında insanların birbirleriyle boğuştuğu Saygon'un tersine, suyu bolmuş buranın. Thu Bon ırmağının güzelliğini anlattı. Bu ırmak, evlerinden yalnızca yüz metre uzaktaymış. Berrak suları varmış ve kumlu kıyılarını bambular gölgeliyormuş. İnsanların Saygon'dan, Vung Tau' daki deniz kıyılarına akın akın gittiğini gördüğümüz zaman: 'Benim memleketime gittiğimizde ırmak kıyısındaki kumlukları, deniz kıyısı kadar güzel bulacaksın. Bol bol güneşlenecek vaktimiz olacak,' diye avuturdu beni. Acı bir çocukluğu olmuştu; annesi, o daha küçücükken ölmüştü. Fransızlar bu bölgede devrimci avına çıktıklarında, üç yaşındaymış. Annesi onu ormanda saklamış ama birkaç ay sonra açlık ve barınaksızlıktan ölmüş. Babası Fransızlar tarafından yakalanmış. Ha-

pisten çıktıktan sonra çalışmak için uzağa gitmiş ve ancak birkaç yılda bir uğramış eve. Troi, bir amcası, ağabeyi ve yengesi tarafından büyütülmüş.

«Evlenmeden önce bir kez kavga ettik. Bu onu çok üzdü. Bana: 'Küçükken annemi yitirdim. Babamı birkaç yılda bir kez ancak görebiliyordum, o da birkaç günlüğüne. Aile hayatını özlüyorum. Şimdi bir sevgilim var ve o da azarlayarak üzüyor beni. Senin ailen Kuzey'den buraya göçtü, bense buraya gelip hayatımı kazanmak için doğduğum yerden ayrılmak zorunda kaldım, her ikimizin de sorunları aynı. Şimdi birbirimizi bulduğumuza göre çok sevmeli ve şefkatli olmalıyız!' dedi.

«15 yaşındayken Troi kendisini geçindirecek bir iş bulmak umuduyla Da Nnang'daki büyük ağabeyinin yanına gelmiş. Çok yoksul olan ağabeyi ile yengesine yük olamayacağını hissedince Saygon'a gitmeye karar vermiş. Rıhtıma gidip bu şehre hareket edecek olan vapura binmiş. Ağabeyine ve ailesine bir mektup yazmış ve bir arkadaştan götürmesini rica etmiş. Ne var ki bu arkadaş, mektubu vapur hareket etmeden vermiş ağabeyine. Böylece, rıhtımda vapurun kalkmasını beklerken, ağabeyinin bisikletine atlayarak hızla rıhtıma geldiğini görmüş. Eğilip vapurun içinde saklanmış. Kardeşi rıhtımı arşınlarken bağırıyormuş: 'Troi eve dön! Birlikte geçiniriz. Ben ve yengen sana bakarız. Yaban ellere gitme kardeş, oralarda ölürsün!' Sindiği yerde acı acı ağlıyormuş Troi. Ağabeyini çok seviyordu ama ona yük olmaya dayanamamıştı; evli ve bir sürü çocuğu olan bir adamdı... Gemi kalkıncaya kadar ağabeyinin sesi yükselmiş rıhtımdan: 'Troi eve dön, ne varsa paylaşırız... kardeş!' Troi kendisini çok etkilemiş olan bu sesi bana sık sık anlatırdı.

«Babasını bulmayı başaramamıştı; bir işte ustalaşa-

na kadar Troi şoförlük yaparak kazandı hayatını. Gelgelelim henüz şehri adamakıllı tanımadığından müşterilerini gidecekleri yerlere dolambaçlı yollardan götürüyordu; bu da müşterilerin söylenmelerine ve ona parasını eksik ödemelerine yol açıyordu. Kimi zaman müşterisine yolu sormak zorunda kalıyordu; eğer müşteri sinirliyse Troi'ya sövüp sayarak bir kuruş bile ödemeksizin arabadan iniyordu. Çoğunlukla yemek yemiyordu ve hayatının bu dönemi çok ağır koşullarda geçti. Dediği gibi, yaşlı insanların çok çalışamadıklarından yoksul kaldıkları söylenebilir ama o gençti, güçlüydü ve sabahtan akşama kadar çalıştığı halde yine açtı. Çevresinde parasıyla ne halt edeceğini şaşıran zenginler görüyordu. Taksilerin sahibini alalım sözgelimi: bu adamın ve ailesinin yaptığı tek şey arabaları kiraladıkları yoksul adamlardan para toplamaktı. Üstüne üstlük giyecekleri, yiyecekleri boldu ve taksi şoförlerine bağırıp hakaret etmeyi hak sayıyorlardı.

«Daha sonra uzak bir akrabası, ona elektrikçi çıraklığı buldu bir yerde. Onu boğaz tokluğuna çalıştıran iki firmadan sonra, tutuklanana kadar çalıştığı Ngoc Anh'a geçti.»

Havalandırma süresi dolmuştu. Gardiyanlar hücrelere dönmemiz için seslendiler. Bundan sonra, her fırsatta öteki tutuklular benden, Troi'yu biraz daha anlatmamı istediler. Bu konuda bir parça utangaç olduğum için, X Bacı bana bir gün şöyle dedi:

«Hapse atılmış olan ve sürekli baskı altında bulunan bizler, özellikle iyi yoldaşların hayatları ve mücadelelerinden cesaret alıyoruz. Bu her türlü zorluğu göğüsleyebilmemiz için bize güç katıyor ve düşmana duyduğumuz nefretin derinleşmesini sağlıyor. Bunun için Troi hakkında daha fazla şey öğrenmek ve onun yiğitçe davranışlarını ayrıntılarıyla bilmek istiyorum.

Dong Kardeş için bir şiir yazıldı. Niye bir şiir de hapishanelerin Troi Kardeş'i için olmasın?»

Bir gün birkaç polis geldi ve sordular:

«Kocanı görmek ister misin?»

Hemen atıldım.

«Tek bir koşulla,» dediler, «onu itiraf etmeye zorla!»

Sustum. X. Bacı birçok kere, polisin 'yumuşak' kadınları, kocalarını etkilemeleri için kullandığını anlatmıştı bana. İşte şimdi beni tuzağa düşürmeye çalışıyorlardı. Beni o denli apar topar çekip sürüklediler ki, Troi'ya yiyecek almaya fırsat bulamadım.

Biraz dinlendikten sonra gücünü kazanacağını ummuştum. Ama ilk ziyaretimde nasılsa şimdi de aynıydı: solgundu, saçları o denli uzamıştı ki kulaklarını kaplıyordu, çenesinde sakallar vardı ve korkunç derecede kirliydi. İnce mavi damarlı eliyle ceketimden çekerek beni oturttu:

«İyiyim, oldukça iyiyim,» dedi.

Göğsü çıplaktı. Bedeni, terden sırılsıklam olan bir beze sarılmıştı. Karmakarışık saçları yüzüne dökülüyordu. Parmaklarımla geri attım saçlarını:

«Daha mı iyisin?»

Karşılığını almaya kalmadan polis beni dönmeye zorladı. Troi'nun eli hâlâ kolumu tutuyordu. Haydut kaba bir hareketle kolumdan çekti ve kocama:

«Suçunu itiraf et. Yoksa seni daha fazla işkence edileceğin Genel Polis Merkezi'ne götüreceğim. Buna dayanabilir misin?» dedi.

Troi karşılık verdi:

«Ben hiç suç işlemedim. Bir tek şey itiraf ediyorum: McNamara'yı öldürmeyi denedim, ne yazık ki başaramadım.»

«Eğer itiraf etmezsen seni özel uygulamalardan geçireceğiz. O zaman bize canavar falan deme. Güzellikle konuşmazsan karın hapiste çürüyecek.»

Troi sustu; adama meydan okuyarak dik dik baktı. Haydut öfkeyle:

«Bu sana özgürlük kapısını açık tutabileceğim son fırsattır ama sen diretiyorsun. Buraya tıkıldığın günden beri hükümete hakaret edip Amerikalı danışmanlara çamur atıyorsun. Bir alıcı burada arkadaşlarına söylediğin her şeyi kaydetti. Söylediklerini sana dinletelim mi? Amerikan Savunma Sekreterlerini öldürmeye kalktın şimdi de Milliyetçi Ordu'ya ve hatta Başkan'a hakaret ediyorsun!»

«Ben hiç bir zaman duygularımı saklamadım ve her zaman tam gerçeği söyledim. Amerikalı danışmanları göklere çıkaran ve Vietnam halkının dostları diye yutturmaya kalkan gazeteler getirdiniz bana. Onları yırttım çünkü bence yalan söylüyorlar. Onları okuyan her adama. Amerikalı danışmanların Vietnam halkının yeminli düşmanları olduğunu ve son danışmana kadar hepsinin temizlenmesi gerektiğini söylüyorum.»

Polis bir kâğıt tomarı açtı; bunları Troi'nun imzalamasını istiyordu. Kâğıttakileri yüksek sesle okudu ve Troi'ya dönüp:

«Bu iş için Viet Kong'dan ne kadar para aldığını bize tam tamına söyleyeceksin.» dedi.

Troi yatakta uzanarak duruyordu; başını hafifçe bize tam tamına söyleyeceksin.» dedi.

«Amerikalılara para için karşı koymuyorum; onları öldürmek istediğim için mücadele ediyorum. Yaptı-

ğım her şey Güney Vietnam'ı özgürlüğüne kavuşturmak ve onu sömürüden kurtarmak içindi. Hepsi bu.»

Haydut bana döndü:

«Kocana itiraf etmesini söyle. Yoksa ölecek.»

Hayduta:

«Eylemleri hakkında hiç bir şey bilmiyorum ki, neyi itiraf etmesini isteyeceğim ondan?» dedim.

Troi yatakta yatıyordu; elleri iki yanında, gözleri tavandaydı. Yüzü gergin ve soğuktu, çevresindekileri görmezlikten geliyordu.

Polis:

«Cong Ly köprüsünü uçurmak isteyen sensin,» dedi.

«Amacım McNamara'yı öldürmekti; Amerikan Savunma Sekreteri'ni.»

«Pencereden, intihar edip delilleri yok etmek için atladın, değil mi?»

«Hayır, benim gibi insanlar asla intihar etmezler. Atlayışımın nedeni, yaşamak ve böylelikle de daha çok sayıda Amerikan sömürücüsü öldürmek için çalışmaya devam edebilmekti. Ölseydim bu, intihar değil, bir kaza sonucu olurdu.»

Haydutlar, eylemini bir sürü aşağılayıcı sözle anarak, onu sırayla sorguya çektiler. Amaçları, Saygon halkının, özellikle öğrencilerin ve başka genç insanların övdüğü eylemini küçük düşürmekti. Onu oturttular ve yalanlarla dolu bir tomar kâğıdı imzalamaya zorladılar. Kâğıtları okuduktan sonra bir kalem aldı ve birbiri ardından satırları karalamaya başladı. Sonunda kâğıt karalamayla doldu. Sonra kalemi suratlarına fırlattı ve yatağa uzandı.

Onu yıldıramayınca eskisinden daha korkunç işkence yapmakla tehdit ettiler. Beni kapıya ittiler ve Troi'ya tek bir sözcük söylememi yasakladılar. Avluda du-

rup ağladım. Sonra kocama doğru koşmaya kalkınca katiller beni arabaya sürüklediler. Hücreme döndüğümde tutuklu arkadaşlarım çevremi aldılar. A. ve Y. beni avutuncaya kadar akla karayı seçtiler. Daha sonra gözlerimin ne zaman yaşardığını görseler ya hikâyeler anlatarak ya da beni şu ya da bu işe koşarak, üzüntümden koparmaya çalıştılar. Kar beyazı iki yastık kılıfını dikmeyi yeni bitirmiştim. Y. Bacı yastıkların üstüne çiçek ve Troi'yla benim adımı işlemeyi öğretti. Elleri iğne işkencesinden hâlâ şişik olduğu halde, işin zor taraflarını yapmak için eline iğneyi alıyordu. «Yastık kılıflarını işlemeyi bitirdiğim zaman onu kocana götür ve bunun 4 numaralı hücrenin düğün hediyesi olduğunu söyle. Her ne kadar geç olduysa da kabul edeceğini umarız.» dedi. Birlikte işlerken yavaş sesle, *Savaşçılarımıza Giysi Dikerken* türküsünü söylüyordu: Y.'nin en sevdiği türküyü...

Yeni bir tutuklu geldi. Dört yaşında bir bebek; ninesiyle aynı anda tutuklanmış. Yuvarlak bir sırtı ve tombul kolları vardı. Gardiyanlar, onun avluda dolaşmasına izin veriyorlardı. Ninesi benimkinden biraz uzakta bir hücrede kapaliydı. Her hücrenin önünden geçişinde içeri dikkatle bakıyordu. Avluda sürü halinde havalanan kuşların ardından soluğu kesilerek koşuyor ve bizi de yardımına çağırıyordu. Bir keresinde bir gardiyan motosiklet üstünde geçip gitti. Başladı arkasından bağırmaya: «Hey, Troi Amca'mın motosikletini neden kullanıyorsun? Çabuk geri ver yoksa amcama söylerim!»

Saflığı bizi güldürdü. Belki de Troi adında bir amcası vardı. Bir keresinde adımı söyledi ve beni görmek istedi. 4 numaralı hücrede olduğumu öğrenince

geldi ve seslendi: «Quyen Teyze.» İsmimi bilmesi beni şaşırttı. Onun için sordum: «Ne istiyorsun küçüğüm? Quyen Teyze benim.»

Bir portakal uzattı; ve sözcükleri tane tane söyleyerek:

«Amcalar bu portakalı sana vermemi istediler. İyi olup olmadığını soruyorlar,» dedi.

Demir parmaklığın arasından uzandım ve elini tuttum. Ona bir portakal soymak istedim ama başını salladı ve:

«Amcalar bana çok verdiler,» dedi.

Tombul elini hâlâ elimde tutarak:

«Adın ne?» diye sordum.

«Dan.»

«Peki Dan, git ve amcalara Quyen Teyze'nin çok iyi olduğunu, onlara teşekkür ettiğini söyle.»

«Peki teyze.» dedi yüksek ve açık seçik bir sesle: sonra erkekler koğuşuna koştu. Çok akıllı bir çocuktu. Binanın bütün girdisini çıktısını çabucak öğrendi. Hücreden hücreye haber taşırken ya da işkenceden güçsüz düşmüş tutuklulara yiyecek getirirken, ellerimi arkasına saklayıp, gardiyanları atlatmayı becerebiliyordu. Benim hücremden az ötede bulunan ve yeni gelmiş olan Loi'ya sık sık sigara getiriyordu.

Bir gün, angaryada çalışırken küçük Dan'ın elinden tutan bir adam geldi yanıma.

«Ne o? Yoksa yeğenin Dan'ı tanımıyor musun? Küçük Dan kocanı çok iyi tanıyor ve durmadan onu soruyor. Ninesiyle birlikte hapse atılmasının nedeni, ailesinin Troi'nun eylemleriyle ilgili görülmesi.»

Sonra çocuğa dönerek:

«İşte Quyen Teyze bu, Troi Amca'nın karısı. Hadi, günaydın de ona.»

Çocuk saygısını göstermek amacıyla kollarını göğsünde kavuşturdu ve kibarca:

«Günaydın Quyen Teyze,» dedi.

Onu kucaklayarak sordum:

«Demek tanıyorsun Troi Amca'yı? Gerçekten tanıyor musun onu?.»

Başını salladı:

«Evet, bana hep hediyeler getirirdi. Evimize motosikletiyle gelirdi.»

«Troi Amca'nın şimdi nerede olduğunu biliyor musun?»

«Hapse attılar.»

Ağlamaya başladım ve küçük Dan'ı kollarıma aldım. Bilmeyenler bizi uzun zaman ayrı kalmış anayla çocuk sandılar. Çocuk, Troi'yu çok iyi anımsıyordu. Onu çok sevdiği belli oluyordu. Gardiyanı gerçekten kocamın motosikletini kullanıyor sanmıştı. Daha sonra gelen bir tutuklu bana, Troi'nun çocuğu çok sevdiğini anlattı. Dan altı aylıkken annesi tutuklanmış ve kuklaların bayrağını selâmlamaya karşı çıktı ve 'Devrimcileri ihbar' etmedi diye ölesiye dövülmüştü. Babası para kazanmak için durmadan çalışmak zorundaydı ve ona bakacak zamanı hemen hemen hiç olmuyordu. Troi çocuğa çok acıyordu. Sık sık geliyor, hediyeler getiriyor ve onu yıkıyordu. Çocuğun ninesi, hep, «Dan, babasından çok Troi'yu seviyor,» diyordu.

Çocuğun bakımından kocamın yerini almam gerektiğini düşündüm. Hapishanede üzüntümün dağılmasına neden oluyordu. Bütün gün konuşuyor ve binlerce soru soruyordu. Bazen bana kızınca somurtup: «Troi Amca'ya söylerim,» diyordu. Her zaman ona meyve ya da şeker veriyordum. «Troi Amca'sından Küçük Dan'a hediye,» diyordum. Keyiften yüzü parlayarak soruyordu bana: «Troi Amca ne zaman geri gelecek?» Bazen

akşamüstü ninesinin hücresinden sesi yükseliyordu: «Quyen Teyze, Troi Amca'yı özlüyor musun?» Herkes gülmekten kırılıyor ve bağırarak yatıp uyumasını söylüyorlardı.

Çocuğun durmadan Troi'dan sözetmesini duyan öteki tutuklular yarı şakayla:

«Dan gibi bir oğlu olsa, Troi kimbilir ne kadar severdi onu,» diyorlardı. Bu bana, kocamın bir oğlan çocuğumuzun olmasını ne çok istediğini çağrıştırıyordu. «Kız çocuklarını sevmediğimden değil,» diyordu, «ama nedense ilk çocuğumuzun, erkek olmasını istiyorum.»

Kocamı yeniden görmeyi çok istiyordum. Bir yolunu bulursam Dan'ı da götürecektim. Bu onu çok mutlu edecekti.

O akşam Quyen Bacı bana anlattığı şeylere veremiyordu kendini. Durmadan saatine bakıyordu. Sonra birden yandaki apartmanlardan birinden bir kadın sesi çınladı: «Quyen vakit geliyor!»

Burada bulunan herkes bir gece önce Hanoi Radyosu'nun yaptığı açıklamayı duymuştu: bu akşam 8.30'da, «Nguyen Van Troi Sonsuza Kadar Yaşayacak» adlı filmin teksti okunacaktı radyodan. Film Kuzey Vietnam'da gösteriliyordu o sıralar.

İlk andan başlayarak filmin kendisini seyrediyormuşuz; Troi'yu kurşuna dizileceği yere yürürken görüyormuşuz gibi olduk. Konuşmacının sesi kimi zaman duygunluyla titreyerek, kimi zaman nefretle gürleyerek bizi belli sahnelerden geçiriyordu: Troi gazetecilerle konuştu, bir yeşilliğin önünde durdu, gözlerine bağlıadıkları bezi yırtıp çıkardı...

Transistorlu radyoyu kolları arasına alan Quyen,

her sözcüğü, radyodan gelen her sesi kapmak ister gibiydi. Yaşlar durmadan yüzünden akarken kendini tutmak için çok çaba harcıyordu. Zaman zaman Saygon'un kadın delegelerinden hıçkırıklar yükseliyordu.

Sonra görüntü değişti: Başkent halkı gece gündüz gösteriler düzenliyordu; sokaklar meşalelerle aydınlanmıştı; Troi bir törenle Hanoi enerji santralının onur işçisi seçildi.

Thai Nguyen Demir ve Çelik Fabrikasının en yüksek yerine çok büyük bir resmi asılmıştı Troi'nun; anısı bir sınıfta konuşuluyordu...

«O hâlâ yaşıyor: bütün Kuzey'de, her yerde; dağlardan ve ormanlardan adalara kadar, karadan denizlere kadar her yerde resimleri var...»

Bir geminin yanlarına çarpan dalgaların sesiyle birlikte konuşmacının sesi sardı bizi; (Güney Vietnam'ın kurtarılmış bir bölgesindeki küçük bir evdeki bir düzine insanı) «Troi'yla birlikte» denizde gezinirken, anayurdun kıyılarını gece gündüz koruyan bir nöbetçi teknesinden geliyordu ses. Bütün bölge Güney Vietnam Kadınları Kongresi'ne ayrılmıştı. Çevredeki radyolardan birinde Şair Tu Huu'nun ağır, duygulu sesi duyuldu. Yayını sona erdiren «Sözlerimi Hatırlayın» şiirini okuyordu.

Radyo kapanır kapanmaz Saygon'un kadın delegeleri arasında ateşli bir konuşma başladı. Hepsinin bir diyeceği vardı; «Kuzey'in insanları, kendi memleketlilerinden daha çok seviyorlar Troi'yu.», «Troi işte şimdi Kuzeye gerçek bir ziyaret yapıyor.», «O şimdi kurtuluş ordusunun içindedir.»...

Bir kadın profesör, U. Bacı, bize Troi'nun ölümü hakkında daha geniş bilgi verdi:

«Belki yukarda, Kuzey'de,» dedi, «Troi'nun ölümü hakkında yalnızca kısa bir filmleri var. Troi'nun kurşuna dizildiği gün, kardeşi gazeteci olarak Chi Hoa'da bulunan bir öğrenci, arkadaşlarına gazetecilerin, özellikle Troi onların sorularını yanıtlarken, birçok resmini çekmeyi başardıklarını söyledi. ABD-Khanh kliği, Troi ateş mangasını görünce belki korkar da bazı suçlarını itiraf eder umuduyla gazetecileri oraya çağırmışlar. Kimi satılık kalemler ve gizli ajanlar, Troi'yu kışkırtıcı sorularıyla tuzağa düşürmek için infaz yerinde bulunuyorlarmış. Ama idam hücresinden çıkarken görünce, onu sarsamayacaklarını anlamışlar. Troi bütün gazetecilere gülümsemiş. Oradaki adamlardan kimileri biraz sonra yapılacak olan kurşuna dizmeden ürküyorlarmış ama Troi serinkanlı ve dimdikmiş. Gazetecilerin sorduğu bütün soruları yanıtlamış. Bu öğrenci, bana ağabeyinin söylediklerini de aktardı. Troi şöyle demiş: «Sizler gazetecisiniz ve olup bitenler konusunda bilgi edinmelisiniz. Amerikalılar ülkemize saldırdılar. Halkımızı uçakları ve bombalarıyla öldürüyorlar. McNamara Güney Vietnam'ın işgalini planlayan adamdır. Ülkeme sonsuz bir sevgi besliyorum. Amerikalıların topraklarımızda dolaşmasına göz yumamam. Hiç bir zaman halkıma karşı olmadım; ben Amerikalılara karşıyım. Güney Vietnam'da işlenmiş birçok cinayetin sorumlusu olan McNamara'yı öldürmek istedim...»

Bir gazeteci sormuş ona: «Ölmeden önce herhangi bir pişmanlık duyuyor musunuz?»

Hemen cevap vermiş: «Tek üzüntüm, McNamara'yı öldürmekte başarısızlığa uğramış olmamdır.»

Katolik bir papaz günah çıkarması için gelince, geri çevirmiş: «Ben hiç bir suç işlemedim ki günah çıkarayım. Günah çıkarması gereken suçlular Amerikalılardır!»

Hayatının son anına kadar çevresindeki herkese parmak ısırtmış. İlk ateşten sonra göğsünden yaralanmış ama yine de haykırmış: «Yaşasın Veitnam!»

Bazı gazetecilerin gözleri yaşarmış. Bir adamın, ölümü böylesine rahat karşılamasını, ülkesini bu denli sevebilmesini bir türlü akılları almamış. Gözüne bağladıkları bezi koparıp bağırmış Troi: «Hayır! Bu toprağa bakmalıyım, bu sevgili toprağa!»

Gericiler, yıllar boyunca, 'devrimcilerin vatanı yoktur' diye bu adamların beyinlerini zehirlemişti. Oysa şimdi gerçeği görüyordu gazeteciler: Kimse anayurt Vietnam'ı devrimciler kadar sevemezdi: onlar ülkelerini son nefeslerine kadar seviyorlardı.

Troi, can verdiği son ana kadar kararlı bir biçimde mücadele etti. Kurşuna dizilmesinden söz eden bütün gazeteler, son nüshasına kadar kapışıldı. Dan Chu Moi (Yeni Demokrasi) gazetesinden geriye tek bir tane bile kalmadı. Troi'nun üç kez «Yaşasın Ho Chi Minh!» diye bağırdığından söz eden haberi, en küçük ayrıntılarına kadar herkes okuyup öğrenmek istiyordu.

Gece geç saatlere kadar delege arkadaşları, kocasının nasıl yiğitçe öldüğünü tüm ayrıntılarıyla bir bir anlattılar Quyen'e. Ve Troi'nun bütün hayatını yansıtacak bir filmin çekilmesini dilediklerini söylediler. Quyen benimle Troi hakkında konuşamayacaktı. Ertesi akşam konuşmak üzere ayrıldık.

Bir sabah, yeni bir hapishane inşaatında çalışan erkek tutuklular için içme suyu kaynatıyordum. Ansızın bir polis bana seslendi: «Phan Thi Quyen, eşyalarını topla ve idareye gel!»

Beni bekleyen şeyin ne olduğunu az çok kestirebiliyordum. İdareye bu biçimde çağrılan tutuklular, bir başka yere sürgün edilirlerdi. Çevrede çalışanlar; demir eğenler, tuğla ve harç taşıyanlar, işlerini bırakarak çevremi aldılar. Hepsi beni rahatlatmak için bir şeyler söylüyordu. Nereye götürülürsem götürüleyim, yiğit bir savaşçı olan kocama lâyık olmaya çalışmamı söylediler. O andaki tek kaygım, Troi'nun olup bitenden haberdar olmasıydı. Böylece, onu gelip görmediğim için meraklanmazdı. Adamlara dönüp:

«Kanımca Troi iyileşince buraya getirilecektir. Ama aranızdan herhangi biri onu başka bir hapishanede de görürse lütfen burada bulunduğum sürece neşeli ve iyi olduğumu söylesin. Beni nereye götürdüklerini bilmediğimi söyleyin ona. Eğer onu uzun zaman göremezsem söyleyin meraklanmasın. Salındığım zaman, ölüm cezasına çarptırılsa bile onu bulmaya çalışacağım.»

Ailesinin kendisine getirdiği yiyecekleri çoğunlukla bana da veren, boynunda ve omuzlarında yara izleri olan bir adam:

«İçini rahat tut, Troi'yu gördüğümüz zaman karısının hapishanede nasıl davrandığını anlatacağız. Çok mutlu olacak. Ülke pek yakında birleşecek ve siz ikiniz yeniden kavuşacaksınız. Hadi bakalım, neşelen şimdi,» dedi.

Hepsi Troi'ya büyük bir saygı duyuyorlar, beni de seviyorlardı. Aralarında Kuzey'den, Güney'den ve Orta bölgelerden insanlar vardı. Çoğu sakat ya da hastaydı. Buraya gelmeden önce birçok hapishane dolaşmışlardı: B. 42, Le Van Duyet, Phu Loi, Bien Hoa, Thu Duc, Gia Dinh gibi. Hücreye döndüğüm zaman herkes, benim ve aralarında küçük Dan ile ninesinin de bulunduğu birkaç kişinin sürüldüğünü çoktan öğrenmişlerdi bile. Yeni hapishanede daha az eziyet çekeyim diye bana bir sürü hediye vermişlerdi: giysiler, sabun, havlular ve

yiyecek. Ağlamamamı söylüyorlardı bana, gelgelelim kendi gözleri dolu doluydu. Y. Bacı, benim müzik ve dikiş öğretmenim, kısaca öğütledi: «Ağlayacağına türkü söyle. Ağlamak zorunda kalsan bile sakın düşmanın karşısında ağlama.»

Geriye kalan birkaç dakikada erkek tutuklulara söylediklerimi tekrarladım. Küçük Dan'ı elinden tutarak avluya doğru yürürken, X. Bacı beni geri çağırdı. Bir kez daha tekrarlamayı gerekli bulmuştu:

«Unutma, kocasını etkilemek için genellikle karısının zayıflığından yararlanmaya çalışırlar. Ne zaman ellerine geçersen dikkatli ol, tuzaklarına düşme ve Troi'ya yük olma.»

Fakat hiç beklenmedik bir şey oldu. Polis bürosunda bir saatlik bir bekleyişten sonra üçümüzü saldılar: küçük Dan ile ninesini ve beni. Hiç bir açıklamada bulunmadılar. Haberi arkadaşlarıma iletmek istedim ama gardiyanlar bırakmadı.

Pamuk toplama işime geri döndüm. Troi'ya zaman zaman yiyecek almak ve düğün borçlarımızı ödemek için ara sıra öğle ve gece saatlerinde fazla mesai yapıyordum. Troi'yu başka bir hastaneye götürmüşlerdi; Cho Quan'a. Oradaki tutukluları ziyaret koşulları çok sertti; özellikle henüz mahkemeye çıkarılmamış olanları. Troi'yu her ziyaret edişimde acıyla ağlayan tek kişi ben değildim. Cho Quan'daki tutuklu akrabalarını ziyaret edenlerin gözlerinden yaşlar akardı, çünkü davranışları gerçekten vahşiceydi. Ziyaretlerim genellikle şöyleydi: Kapının üstündeki bir delikten avluya bakmaya çalışırdım. Demir parmaklıklarla biten bir duvarın ardında dururdu Troi. Bedeninin üst yarısını görebiliyordum. Onun görebildiğiyse yalnızca bir çift gözdü: ben olduğumu anlaması için avazım çıktığı kadar bağırmam gerekiyordu. Sayısız insan, sevdiğini görebilmek

için bu deliğin önünden geçiyordu. Ziyaretçilerle dolup taşan ve kendilerine yer açmak için itişip kakışan onca kalabalık arasında insan kocasını ya da oğlunu görünceye kadar akla karayı seçiyordu.

Burayı ilk ziyarete geldiğim zaman, demir kapının önünde dikilmiş, bekliyordum. Bir kadın bana ve çevresindekilere şöyle dedi:

«Kocamı buraya hapsettiklerini öğreninceye kadar dört yılım geçti. Bundan önceki gelişimde yalnızca oğlum görebildi babasını. Lütfen bırakın delikten biraz daha bakayım; çünkü pek yakında Hue'ya dönmem gerekiyor.»

Bir önceki gelişlerinde sekiz yaşındaki oğlu bir polisin arkasından avluya kaçmayı denemiş, yakalanmış ve tekme tokat dışarı atılmıştı.

Büyük kapının yanında polislerin girip çıkması için küçük bir kapı daha vardı. Tutuklu hastalara bu kapıdan yiyecek verilebiliyordu. Bir keresinde gardiyanın Troi'ya getirdiğim paketleri içeri götürürken kapıyı açık bırakmasından yararlanarak bir iki dakika içeri bakabildim. Beni görünce Troi'nun sevinçten aklı başından gitti. Bağırdı:

«Seni serbest bıraktılar, öyle mi?»

«Evet.»

«Nasılsın?»

«İyiyim.»

Koltuk değneklerine dayanarak demir parmaklıklı pencereye geldi, elini çıkarıp salladı. Ama ona bir sözcük daha söylemeden kapı suratıma güm diye kapanıverdi.

Büyük kapıdaki deliğe koştum ve hemen içeri baktım. Hâlâ şaşkın şaşkın parmaklıkları tutuyordu. Kolumu delikten içeri uzattım ve Troi diye seslendim. İçerdeki gardiyan sövüp saymaya başladı, derken bir de taş

fırlattı. Taş büyük bir gümbürtüyle demir kapıya çarptı. Bunu gören kocam, üzüntüyle bağırdı:

«Quyen gülüm, iki haftada bir gel emi? Bir haftada birkaç kez ziyaret edemezsin beni böyle; gelmekle kendine işkence ediyorsun. Beni duyuyor musun, Quyen?»

Hıçkırıklarımı tutmaya çalışarak karşılık verdim:

«On kat daha kötü olsaydı bile seni görmeye gelirdim. Benim için kaygılanma sevgilim.»

Ona yeterli besini sağlamayı umuyordum ve bunun için bütün yolları deniyordum. Cho Ray Hastanesi'ndeki hasta tutukluların yavaş yavaş ölüme terkedildiklerini duymuştum. Tutuklular bulaşıcı hastalıkları olan hastalarla bir arada tutuluyordu. Bunların içinde veremli ve hatta cüzzamlılar bile vardı. Troi'nun sağlığını yeniden kazanmasına yardımcı olmak istiyordum ki üçüncü kaçış denemesi başarılı olsun.

Annem de onu görmek istiyordu, ama bunu şimdiye kadar ben hep engellemiştim. Sevgili damadına tek bir sözcük bile söyleyememek, ona, dayanamayacağı kadar ağır bir işkence olacaktı çünkü. Ne var ki son zamanlarda ona söz geçiremez olmuştum. Bir dahaki sefere en küçük kardeşim Can'ı da alarak mutlaka benimle birlikte geleceğini söylüyordu.

«Ona yalnızca bir dakika baksam yeter, hatta bir saniye. Onu o denli özledim ki,» diyordu.

Annem, kocama çok düşkündü. On bir çocuğu vardı ama yine de damadının üstüne titrerdi. Bir işçi semti olan mahallemiz Khanh Hoi'de bir gün yangın çıktığında Troi, işi bırakıp yangını söndürmeye koşan işçi grubunun arasındaydı. Birçok eşyamızı evin içine girerek kurtaran Troi'ydu. O günden sonra mahallemizdeki insanlar ona büyük saygı duymaya başladılar. Anneme gelince, onu derin bir sevgiyle bağrına bastı.

Böylece anneme engel olamadım. Kapıyı bir iki dakika açık tutabildim. Kocamı görünce seslendi:

«Tu(*) yavrum! Benim, ben! Annen! Seni görmeye geldim. İyi misin?»

Küçük Can avaz avaz bağırmaya başladı:

«Tu Abi, Tu Abi!»

Troi gülümsedi. Yapının içinden ve dışından gelen karmakarışık sesler arasında, anlayamadığım bir şeyler söyledi. Annem gözünden yaşlar akarak uzun süre kapının önünde durdu. Bir sürü anne, birbirlerine ortak acılarını anlatıyorlardı. Arabadan çıkan bir polis onlara doğru yürüdü ve içlerinden birine:

«İşte yine sen! Nereye gitsem sana rastlıyorum. Kızın hasta mı ki vırt zırt buraya geliyorsun?»

Kadın döndü ve bir tek sözcük bile söylemeden buz gibi baktı ona. Bu kadın, birkaç gün önce tanıştığım M. Teyze'ydi. Bir önceki haftanın çarşamba günüydü; bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Kapıya yapışmış delikten içeriye bakıyordum. Ne var ki yağmur perdesi kocamı görmeme engel oluyordu. Birisi omuzuma bir yağmurluk koydu ve beni yakındaki bir yapının saçağı altına sürükledi. M. Teyze'ydi bu. Troi'nun karısı olduğumu öğrenince beni kucakladı ve: «Daha önce tahmin etmeliydim. Kaç kez gördüm seni buralarda,» dedi.

Şimdi polis ona dönmüş söyleniyordu:

«Sana daha önce söyledim: Kızına söyle, bayrağı hiç değilse bir kez selâmlayıversin. Devrimcilerin bir avuç tedhişçi olduğunu kabul etmesini de sağla. O zaman hemen serbest bırakılacaktır. Dört-beş yıldır, o ha-

---

(*) Tu (dördüncü). Anne babalar genellikle çocuklarını yaş sırasına göre çağırırlar.

pishaneden bu hapishaneye onu izleyip duruyorsun, kendini de mahvediyorsun.»

M. Teyze karşılık verdi:

«Onu ben doğurdum, demek ki ona bakmak görevimdir. Sizin bayrağınızı selâmlar mı selâmlamaz mı; devrimcileri iyi mi bulur kötü mü, bu onun bileceği şey. Kızıma hiç bir düşünceyi zorlayamam.»

Troi'yu onuncu kez görmeye geldiğimde, artık Cho Quan Hastanesi'nde değildi. Kapıdaki nöbetçi bana belli belirsiz şöyle dedi: «Kocan iyileşince yeniden hapishaneye geri gönderdik.»

Tahmin ettiğim gibi, Troi'yu Genel Polis Merkezi'ndeki hücrelere göndermişlerdi. Kocamın, hapishaneden kaçma girişiminden sonra, X. Bacı bana onunla ilgili olarak şu olayı anlattı:

«4 ağustos sabahı, tutuklular, henüz avluda çalışırlarken, bir hastane arabası gelip tam kadınlar koğuşunun önünde durdu. Arabanın kapısı daha yeni açılmıştı ki birinin bağırarak şunları söylediğini duyduk: 'Ben tek başıma yürüyebilirim.' Sonra tutuklunun, yanındaki iki polis eşkiyayı ittiğini gördük. Fakat yürüyemiyordu. Sargılar içindeki bacağını sürükleyerek arabadan indi. Şortla gri bir gömlek vardı üstünde. Yüzünü kaldırıp bakınca onu hemen tanıdım. Ve bağırdım: 'Troi geldi!' Bütün kadın tutuklular, yasak olduğu halde, avluya doluştular. Herkes neşelendi. 'İşte Quyen'in kocası,' diyorlardı. 'Troi geldi!' Haber bütün hücrelere yayıldı ve 'Troi Kardeş gelmiş!' sesleri yankılandı. Erkek tutuklular, bedenleri terden sırılsıklam, ayakları ve kolları pislik ve harca batmış, koşarak geldiler. Arabayı çevreleyip sordular: 'Troi nerede?' Bu arada Troi kapıya gelmişti. Hemen bir düzine sırt öne eğildi ve arabanın arkasına adamakıllı sokuldular. Troi uzandı ve tutuklunun sırtına yapıştı, yanağı yoldaşının ya-

nağına dayanıyordu. Ötekiler onun kollarını ve bacaklarını tutuyorlardı. Bütün bunlar o denli çabuk oldu ki haydutlar şaşkınlık içindeydiler. Bağırıp çağırmaya başladılar. 'Çekilin! Bu serserinin yanına yaklaşmanıza kim izin verdi!' Sonra Troi'yu arkadaşlarından ayırmaya çalıştılar ama başaramadılar. Biz kadın tutuklular demir parmaklıklı pencerelere yapışarak, bağırmaya başladık: 'Seni alçak! Yaralı bir adama nasıl zor kullanırsın. Bu vahşettir, bu vahşettir!' Erkek tutuklular Troi'nun çevresini aldılar ve onu C blokuna getirdiler. Burada, her yeni gelene kâğıtlarını verirlerdi. Ancak onu rahat bir yere yatırdıktan sonra işlerine geri döndüler.

«Ertesi sabah, 5 ağustosta, Troi yargılanmak üzere hücresinden çıkarıldı. Arkadaşı Loi'ya dayanarak, kadınlar koğuşunun bitimine kadar güçlükle yürüdü. Orada kendisini alacak olan arabayı beklemeye koyuldu.»

Kısa bir aradan sonra X. Bacı, hayatının «en değerli on dakikası» diye nitelendirdiği şeyi ayrıntılarıyla anlattı. Bunlar Troi'ya yakın olabildiği dakikalardı:

«Ancak birkaç metre ötesindeydim. Kadınlar koğuşu, tutukluların gidiş gelişlerine göz kulak olan bir gardiyanın masasına bakmaktaydı. Troi bu masanın yanındaki iskemlede oturuyordu. Gri bir gömlek ve mavi pantolon giyiyordu, saçları güzelce arkaya taranmıştı. Senin onu hastanede son gördüğün zamanki gibi zayıf değildi, sağlıklı görünüyordu. Gülümsemedi ama neşeyle baktı bize. Haydutlar ona fazla yakın olmamızı istemiyorlardı. Dayak tehdidiyle bizi geri itmeye çalıştılar. Ama biz —on kişiden fazlaydık— oturduk ve kımıldamadan durduk olduğumuz yerde. Sonunda itelemekten vazgeçmek zorunda kaldılar. Troi azıcık döndü ve kadınlar koğuşuna bakmaya başladı. Yüzü ışıl ışıldı; sanki gülümsemek ve bize bir şey söylemek istiyor gibiydi. Gitmeden önce söylediğin şeyleri ona mutlaka ilet-

memiz gerektiğini hatırlatıyorduk birbirimize. Gelgelelim bir türlü başaramıyorduk bu işi. Çevresinde dört haydut nöbet tutuyordu, bunlardan üçü bir an bile yalnız bırakmıyordu onu. Belki de onları hatırlarsın: Giap, Luc ve Tam Hieu. Troi, oturalı daha bir iki dakika olmamıştı ki Luc, hani şu hasta görünüşlü iskelet suratlı olan haydut, ona dönüp alaycı bir biçimde homurdandı:

«Henüz ömrünün baharındasın. Karının da genç ve güzel olduğunu biliyorum. Yeni evlisiniz. Neden kendi mutluluğunu düşünmüyorsun? Neden Viet Kong tarafından böyle bir suç işlemeye kandırıldın?»

Troi gözlerini bizden yana çevirdi. Gülümseyerek karşılık verdi: «Suç? Geleceğimi düşündüğüm için yaptım bunu. Amerikalıları öldürmeye suç denebilir mi?»

«Doğru bir iş yaptığını nasıl söyleyebilirsin? Bak, elin ayağın tutmuyor. Viet Kong'un tuzağına düşmenin sonu budur işte.»

Troi bu kez yüksek sesle ve haydutun dosdoğru yüzüne bakarak yanıtladı:

«Kimse tuzağa filan düşürmedi beni. Amerikan sömürücülerinden nefret ediyorum. Güney'de bunca acıya sebep olan McNamara'dan nefret ediyorum. Bu nedenle de onu öldürmek istedim.»

Gia Dinh hapishanesinin ünlü katili Giap, ona döndü ve:

«Sonuç apaçık ortada değil mi? Sana hiç bir yararı olmadı bütün bunların. Ayağın kırık ve hapistesin,» dedi.

Öfkeyle doldu Troi'nun yüzü. Masanın kıyısını sıkıca kavrayarak ve her kelimenin üstüne basa basa şöyle dedi:

«Sizler şunu iyice sokun kafanıza: Ben doğru olanı yaptım. Sömürücüleri öldürmeye çalıştım. Bu tehlikeli de olsa, yaralanmış, sakatlanmış ya da öldürülmüş bile

olsam, bundan yalnızca mutluluk duyarım. Güvenceli bir hayat karşılığında kendi yurttaşlarına kötülük yapan uşaklar gibi yaşayamam ben.»

Giap, yüzü taş gibi, sordu:

«Uşaklar dedin değil mi?»

Troi başını salladı. Yüreğimiz küt küt atmaya başladı. Çevresindeki haydutlar homurdanmaya başladılarsa da onu ürkütemediler. Bu korkusuzluk örneğinden, herhangi bir zamankinden çok daha fazla etkilenmiştim. Onunla aynı saflarda bulunmaktan, onun yoldaşı olmaktan gurur duydum. Troi kendini sıkı tutuyordu; her birini yüzlemek için sağa sola dönüyor, her kalleşçe saldırıya karşılık veriyordu.

Giap, alaylı bir biçimde sürdürdü konuşmasını:

«Pekâlâ. Bizim hiç zor bir günümüz olmadı hayatımızda. Yiyeceğimiz bol. Karılarımız ve çocuklarımız mutlu. Bu şekilde konuşmaya devam eder ve pişmanlık göstermezsen nasıl anlayış beklersin bizden?»

Troi'nun yüzü tiksintiyle doluydu. Başını salladı ve: «Sizin gibi yaşayamam, gerçekten yaşayamam. Öyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir,» dedi.

Tam Hieu, o uzun boylu kırmızı suratlı haydut, gülerek Troi'nun kırık bacağını gösterdi:

«Ölümün eşiğinde bile kafa tutmaktan geri kalmıyorsun. Şu haline bak, şu kırık bacağın Viet Kong'u dinlemenin sonucu.»

Troi kendini tutamadı artık. Kırık bacağına karşın kolunu öne doğru sallayarak ayağa kalktı. Birkaç adım attı, sonra haydutlara bakmaya bile tenezzül etmeden gürledi:

«Hepiniz aşağılık heriflersiniz. Size söylenecek başka sözüm yok.»

Loi o ana kadar sırtını duvara dayamış duruyordu. Hemen ayağa fırlayıp düşmesin diye Troi'nun yanına

koştu. Ne var ki o anda Troi'da olağanüstü bir güç vardı. Dimdik durarak gökyüzüne bakıyordu.

Araba gelir gelmez hemen içine tıktılar onu. O sabah Loi'la birlikte yargılanacaktı. Araba hareket edince ayağa kalktık ve Troi diye bağırarak el salladık. O da, arabanın kapısına tutunarak dönüp bize baktı.

O gün ve ondan sonraki günler, öteki tutuklular bana, Troi'ya bu denli yakın olabildiğim bu çok değerli on dakikayı anlattırdılar. Ve ondan sonra, ne zaman birimiz işkenceye götürülse ya da sürgüne yollansa, birbirimize: 'Troi gibi yürekli olalım, onun gibi dimdik yaşayalım,' diyorduk.»

Saygon sokaklarında her gün, olaylar oluyordu. Geceleri bile gösteriler düzenleniyordu. Bizim mahallenin insanları -badanacılar, hamallar, taksi şoförleri, öğrenciler, silah fabrikasındaki ve şeker rafinerisindeki işçiler- işi bırakıp ellerinde pankartlarla Khanh'ın(*) karargâhına yürüyerek istifasını istediler. Kocamın idam kararını onaylayan Nguyen Khanh, şimdi bütün halk tarafından mahkûm ediliyor ve lânetleniyordu. Hapishanede yoldaşlarımın söylediği bir şey aklıma geliyordu: Eğer Saygon'un iki milyon insanı kukla hükümete karşı ayaklanırsa ve ayaklanma dıştaki bir başka ayaklanmayla bağ kurarsa, düşmanın sonu gelir. Sinirlerim adamakıllı gergindi; ve bu düşünce kafamda dolanıp duruyordu; eğer Saygon halkı ayaklanırsa, hapishaneye koşar, tek tek tuğlalarını sökerek kocamı özgürlüğe kavuştururdum. Acaba şimdi hangi hapishanedeydi? Ölüme mahkûm edildiği 17 ağustostan beri yerini öğrenmeye çalışıyordum.

(*) Kukla hükümetin başkanı.

İçim içimi yiyordu, kaygıdan çılgına dönmüştüm. Hâlâ Chi Hoa'da mıydı? Ben aptal gibi o hapishaneden bu hapishaneye koşturup dururken onu öldürmüş olabilirlerdi. Hükümlüler kesimine gidip, oradaki büroya başvurdum.

Gardiyanların cevabını beklerken «Quyen! Quyen!» diye bağıran bir ses duydum.

Bu kocamdı! Bürodan dışarı koştuğum anda bir hapishane arabasının geçtiğini gördüm. Küçük demirli penceresinde Troi'nun yüzü vardı. Beni çağırıyor ve ellerini sallıyordu. Allak bullak arabanın peşinden koşarken bağırıyordum: «Onu öldürmeye götürüyorlar! Kocamı kurtarın!» Araba köşeyi döndü ve görünmez oldu. Yolun ortasında, kalkan tozun arasında, çılgın gibi yardım aranarak bakınıyordum. «Troi! Troi!» Bir gardiyan küçük bir pencereden kafasını uzatarak bağırdı:

«Ne haykırıyorsun? Kocanı fotoğrafını çekmek için götürüyorlar. Öğleden sonra burada olacak. Sana görüşme kartını vereceğim. Saat üçte gel, görüşürsünüz.»

İnanmayarak, üsteledim:

«Gerçekten doğru mu söylüyorsun?»

«Evet. İşte kartın.»

Ancak bundan sonra biraz yatıştım. Saat üçte geldim. Troi hükümlüler odasında beni bekliyordu. Başını koluna yaslamış, sıranın üstünde uzanmış yatıyordu. Yanında, üçüncü kattan aşağı inmesine yardım etmiş olan bir tutuklu arkadaşı vardı. Biraz ötedeki küçük masanın başında bir polis oturuyordu. Troi'nun arkadaşı benim geldiğimi görünce kalkıp öteye gitti. Troi bana baktı, sonra doğruldu. Çizgili bir şort ve beyaz bir gömlek vardı üstünde. Taşımakta olduğum sepeti daha sıkı kavradım. Onu düşürmemeliydim. Hapishane arkadaşlarının öğütleri geldi aklıma: «Başını dik tut! Ne olursa olsun ağlama! Ağlamak, sevdiklerin için işi zor-

laştırır.» Hayatının son birkaç gününde Troi'yu benim için kaygılandırmak istemiyordum. Ama gözyaşlarım dudaklarımda tuzlu bir tad bırakarak yanaklarımdan süzülüyordu. Adını söylemek istedim, söyleyemedim, boğazım kurumuştu sanki.

Dudaklarımı dişledim ağlamamak için ve sessizce gittim yanına. Kollarını açtı. Ve sımsıkı kucaklayarak yanına, sıranın üstüne çekti beni. Acımı, daha fazla gizlemeyerek başımı omuzuna yasladım. Konuşmak istiyordum, ama adını bile söyleyemiyordum. Ona yaslandım ve ağladım.

Bir süre saçlarımı okşadı, sonra: «Haberi okuduğun zaman çok sarsılmış olmalısın,» dedi. Hıçkırıklarım arasında karşılık verdim: «Ne diyebilirim? Arkadaşlar ve akrabalar haberi alıştıra alıştıra vermeye çalıştılar. Onlar da ağladı. Günlerce senin hangi hapishanede bulunduğunu araştırdım. Babam, bir avukata infazın ertelenmesini istemesini rica etti.»

Troi birden kaygılandı:

«Avukat tutmayın. Boşa para harcamaktan başka bir işe yaramaz,» dedi.

Sonra gözyaşlarımı kurularken:

«Beni tanımak sana çok acı getirdi. Bunun için bana kızıyor musun?»

«Seni seviyorum. Nasıl kızabilirim sana? Kimi zaman seni anlayamıyordum. Şimdiyse, yoldaşlar beni eğittiler, yanılgılarımı görmemi sağladılar. Ne kadar utandım, bir bilsen! O zamanlar, devrimci eylem içinde olduğundan haberim yoktu. Hep kuşkulanıyordum, bu da beni kavgacı yapıyordu. Ayak bağı oldum sana.»

«Düğünümüzden az önce,» dedi, «aklım fikrim hep bu tasarıdaydı, başımı kaşıyacak zamanım yoktu. Gece gündüz evden uzak durmam gerekiyordu. Bu tür bir eylemde kural, kesin gizliliktir. Bu nedenle sana

yalan söylemek zorunda kaldım. Sen de aldatıldığın sanısına kapıldın. Durumunu biliyor ve sana acıyordum.

«Evlendiğimizden beri, sana söz verdiğim gibi, bir kez bile yürüyüşe çıkmadık birlikte. Sana iyi davranmadığımı biliyorum; ne var ki, başka türlü de yapamazdım. Kimi zaman sorularına aptalca karşılıklar veriyordum. Hatta düğünümüzden hemen sonra, her gece evden çıkıyor ve geç saatlere kadar gelmiyordum. Toplantılara katılıyordum. Ayrıca mayınları doğru yere yerleştirebilmek için düşmanın hareketini incelemem gerekiyordu. Bir koca olarak iyice başarısızım! Sen üzgün olduğun zaman, boğazıma kadar işin içine battığımı ve çalışmak zorunda olduğumu söyleyerek geçiştiriyordum. Senin yerinde olsaydım ben de kuşkulanırdım. Sen hep anlayışlı bir eş oldun. Başka herhangi bir kadın bunlara dayanamazdı. Çok acı çektiğini biliyordum, ama yine de açıklayamazdım. Bunu işimi gerçekleştirdikten sonra yapacağımı düşünüp duruyordum. Ama şimdi anlıyorsun, değil mi?»

«Seni ellerin kelepçeli eve getirdikleri anda anladım.»

«Birçok kez yalancılardan ve düzenbazlardan nefret ettiğimi söylemiştim. Ayrıca sana, insanın küçük şeyler için bile olsa, hiç bir zaman yalan söylememesi gerektiğini anlatırdım. Yine de seni aldattım. Ama utanmıyorum, çünkü ne yaptıysam devrim için yaptım. İlerde, Saygon gibi, gizli ajanlar ve polis tarafından hırpalanan bir şehirde devrimci görevlerin olursa bunu gizli tutmak için sen de yalanlar uydurmak zorunda kalabilirsin.»

Bir portakal çıkarıp soymaya başladım, ama engel oldu:

«Daha sonra yerim. Yalnızca birkaç dakikamız var oysa sana daha birçok şey söylemek istiyorum. Genel

polis merkezindeki hücreye getirildiğim zaman öteki tutuklular bana, söylenmesini istediğin mesajlarını iletti-ler. Senin çok ilerlediğini ve onların öğütlerini dinlediğini, pek çok şeyi kavramaya başladığını anlattılar. Kulaklarıma müzik gibi geldi bunlar! Hapishaneden kaçmayı umuyorum hâlâ. Ama düşman her an her şeyi yapabilir. Eğer en kötüsü olursa, arkadaşlarımızla birlikte kavgaya devam etmeni diliyorum.»

Kapalı terimler kullanıyordu. Yine de ne demek istediğini ve en kötü şeyin ne olduğunu anlıyordum. Bir mendil çıkarıp gözyaşlarımı sildi. Kulağıma fısıldarken sesi titriyordu:

«Yoldaşlarım senin yalnız kalmamanı sağlayacaklar. Hapisteyken kendin gördün; ben tekil bir olay değilim, binlerce yoldaş onca işkence ve eziyete karşın devrime bağlı kalıyor; sokaklarda insanlar görüyorsun: hepsi bir tabak pirinç için didiniyorlar. Her biri karınca kararınca devrime katılıyor. Birçok kişi bu yüzden kocasını, oğlunu ya da kardeşini yitirdi. Onların yolundan ayrılma. Devrimci çalışmaya katılmalısın: bildiri dağıtmak ya da iyi haberleri yaymaktan ibaret de olsa elinden geleni yapmalısın.»

«Bana güvenmeyeceklerinden korkuyorum,» dedim ona. «Devrime katılmak istiyorum. Özellikle senin tutuklandığın şu sırada, her zamankinden fazla, hapishane arkadaşlarım gibi çalışmak istiyorum.»

Kafasını kurcalayan bir başka soruya geçti:

«Kuzeyi bombaladıkları doğru mu?»

«Evet.»

«Kaç kez?»

«Yalnızca bir kez.»(*)

(*) 1964'ün 5 ağustosunda Kuzey Vietnam'a yapılan ilk ABD hava akını.

«Bizimkiler hiç uçak düşürmüşler mi?»

«Dört Amerikan uçağı.»

«Bizim fazla kaybımız oldu mu?»

«Çok değil. Yalnızca kıyıdaki birkaç köy hasar gördü.»

Başını birkaç kez salladı; sevinçli görünüyordu.

«Kuzeye saldırırlarsa mezarlarına koşmuş olurlar. Yeniden saldırıya başladıklarında haberleri iyi izle. Eğer bir daha görüşmemize izin verirlerse her şeyi anlatırsın bana.»

Arkadaşlarımızı sordu ve:

«Akrabalarımızı gördüğün zaman benim adıma onlardan özür dile. Düğünümüze geldiler ama biz, bir kez bile ziyaretlerine gidemedik. Annem çok üzgün değil mi?»

Gardiyan zamanın dolduğunu bildirerek konuşmamızı kesti, Troi'nun ayağa kalkmasına yardım ettim, sonra öptüm. Onu bir daha hiç görmeyecekmişim gibi bir duygu vardı içimde. Son bir soru sormaya zorladım kendimi:

«Seni tekrar görebilecek miyim?»

Beni kollarına alıp öptü. Yanakları benim yaşlarımla ıslandı. Yüzümü aradı ve:

«Tekrar buluşacağız. Buna inan,» dedi.

Başımı usulca geri itip saçlarımı okşarken ellerim omuzlarını kavramıştı. Sonra bana:

«Hapishanedeki arkadaşların gibi yaşamaya çalış. Acılara dayanmayı öğren. Cesur ol,» dedi.

Odanın öteki köşesine kadar ona yardım ettim. Burada öteki tutuklu alıp merdivenlere doğru götürdü onu. Kıvrımda yitene kadar gözlerimle izledim onları. Ayrıldım sonra.

Onu tekrar göreceğim 30 ağustosa kadar beklemek güç geliyordu bana. Bu son görüşmemiz mi olacaktı? Ona bir sürü şey aldım. İkimizin ismini örtülerin ve yemek torbasının üstüne işledim; plastik bir fincanla pirinç çubuğunun üstüne de kazıdım. Hapishane arkadaşlarımın öğrettikleri şiirlerin tümü de aklımdaydı. En çok sevdiğim şiiri bir mendile işledim. Bu iş benim gecelerimi aldı, özene bezene yapmam gerekiyordu. Ne kadar şaşıracaktı Troi: Asla bunu tek başıma yaptığıma inanmayacaktı. İşlemem bittikten sonra onu dikiş makinesinde bastırmak için annemin evine götürdüm. Kızkardeşim şiiri babama okudu:

Dalgalar ve rüzgâr arasında, fırtına ve kasırga
Sadık kalacak sana kalbim
Tehlikelerden korun
Ve ülkemiz birleştiği gün, geri gel sevgilim.

«Aman Allahım!» diye bağırdı babam. «Yeteri kadar derdin var başında! Eğer polis seni bununla yakalarsa öldüresiye döver.»

«Korkma yakalanmayacağım!»

30 ağustos sabahı, Chi Hoa Hapishanesi'ne gittim. Daha ayağımı içeri yeni atmıştım ki görevli polis parmağını yüzüme tutup:

«Yetkililer senin artık Nguyen Van Troi'yu ziyaret etmemen için kesin komut verdiler. Ona ne anlattın ki, sen gidince ortalığı birbirine kattı öyle ha?»

«Sağlık durumunu sordum, aile işlerinden, havadan sudan konuştuk. Başka bir şey söylemedim.»

«Her neyse işte, giremezsin,» dedi kısaca. «Bu yukardan gelen bir komuttur o kadar!»

Ne söylediysem kâr etmiyordu. Kocama getirdiğim yiyeceği bile içeri almak istemedi. Hapishanenin kapısında M. Teyze'ye rastladım. Beni görünce ağlamaya başladı:

«Kocan ölüme mahkûm edildi, değil mi?»

«Evet.»

«Onu görmeye mi geldin?»

«Evet ama sokmuyorlar beni içeri.»

Getirdiği meyveyle yiyeceği kocama vermek istedi. Tekrar görüşebilmemiz için ne yapmam gerektiğini de anlattı. Ona rastladığım çok iyi oldu. Kızı, Cho Quen Hapishanesi'nden Chi Hoa'ya yeni aktarılmıştı. Onu hapishaneden hapishaneye izlediği ve yıllarca yanına gidip geldiği için M. Teyze bir sürü polis tanımıştı. Onların hakkından nasıl gelineceğini iyi biliyordu.

18 eylülden önce bana geçiş kartı verilmeyecek ve ne zaman ziyaret edebileceğimi ancak o gün söyleyeceklerdi. Ama oraya vardığım zaman polis onu hemen o gün öğleden sonra görebileceğimi söyledi. Ve ekledi:

«Kocan Katolik oldu. Papaz onu vaftiz etti.»

Hapishane kapısından koşarak fırladım ve yiyecek ne bulursam, özellikle de meyve satın aldım. Troi sigara içmezdi ve çay tiryakisi değildi, ama meyveye bayılırdı. Ellerim paketlerle dolu ziyaret odasına yürüdüm. Kocama doğru...

«Beni çok bekledin değil mi?»

Terden ıslanmış, yanaklarıma ve alnıma yapışmış bir tutam saçı geri iterek:

«Epey oldu. Neden böyle soluk soluğasın?»

«Bugün seni görmeme izin vereceklerini sanmadığımdan giysilerinle yiyecek torbanı getirmedim. Kartı ancak bugün aldım. Genellikle kartı verdikten iki gün sonra ziyarete gelebiliyordum, ama yakında buralar-

da özel bazı işler olacağını, istiyorsam bugün seni görmemin daha iyi olacağını söylediler. Ben de hemen sana yiyecek aldım ve çok beklemeyesin diye koşarak geldim.»

Paketlerime bakarak:

«Çok para harcıyorsun,» dedi. «Bütün bunlara ihtiyacım yok. Para biriktirip düğün borçlarımızı ödemelisin.»

«Borçlar için kaygılanma. O işi hallederim ben. Katolik oldu diyorlar, doğru mu? Bana senin döndüğünü söylediler.»

«Kim dedi?» diye şaşkınlıkla sordu.

«Hapishane bürosunda bir adam.»

«Yalan. Böyle bir şeyi asla yapmam. Bazı papazlar gelip beni döndürmeye çalıştılar, ama geri çevirdim. Söyledikleri hiç bir şeye inanma. Dışardaki arkadaşlar benim yılgınlığa kapıldığımı sansınlar diye durmadan yalan uyduruyorlar.»

Bacağına dokunarak: «Sargıları ne zaman çıkardılar?» diye sordum.

«Ayın 15'inde. Anneyle baba nasıl?»

«İyiler. Küçük Can seni sorup duruyor. Küçük Dan'ı da getirmek istiyorum ama çok sıkı gözetlendiğim için ailesinin başını derde sokmaktan korkuyorum.»

«Can beni hapishanede gördükten sonra ne dedi?»

«Tu Ağabey'i gördüğü için böbürlendi ve onun iki sopayla yürüdüğünü, kendisine gülümsediğini söyledi.»

«Çok seviyorum bu çocuğu. Elini salladı ve 'Abi, Tu Abi,' diye bağırdı. Ne yazık, yanına gelip ona daha yakından bakamadım. Koşup kucaklayabilmek isterdim. Bu ayın sonuna doğru beni belki yeniden görmeye gelebilirsin, o zaman onu da birlikte getirmeyi unutma. Küçük Dan'a hediye al, bunları Troi Amca'sının yolladığını söyle. Onun yaşındayken ben de öyleydim, sev-

giye susamıştım. Benim yerime ilgilen onunla, olur mu?»

Sesimi alçalttım:

«Son gelişimden sonra ne yaptın? Ortalığı birbirine kattığımı söylediler ve beni ziyarete bırakmadılar.»

«İyi haberleri öteki tutuklulara da söyledim memnun olsunlar diye. Amerikalıların Kuzey Vietnam'ı bombaladıklarını ama fazla hasar almadığımızı, buna karşılık önemli sayıda uçak düşürdüğümüzü anlattım. Bütün arkadaşlar çok sevindi ve bütün hükümlüler koğuşu kıpırdanmaya başladı. Getirdiğin haberler haydutların yalanlarını ortaya çıkardı.»

«Ayın 30'unda ziyaretine gelemeyince üzüldün değil mi? Sana paketleri getirecek birini bulan M. Teyze, o gün çok tedirgin olduğunu, yerinde duramadığını söyledi.»

Troi güldü:

«Bütün öğleden sonra kulağım kirişte gardiyanın beni ziyaret odasına çağırmasını bekledim. Çok görmek istiyordum seni. Bir fotoğrafın vardı yanımda. Ama bulup yırttılar. Akşam olup da sen hâlâ gözükmeyince içime bir kurt düştü. Hasta mısın, tutuklandın mı, bilmiyordum.»

Mahkûmlar koğuşundan bir kadın tutuklu indi ve oturduğumuz sıranın öbür ucuna, annesinin yanına gitti. Annesi ağlıyordu; sözleri hıçkırıklarla kesiliyordu. Hue şivesiyle konuşuyordu.

Troi'ya. Quang Nam'dan akrabalarının geldiğini ve onunla görüşmek için boşuna çabaladıklarını anlattım.

«Hâlâ buradalar mı?» diye sordu.

«Hayır döndüler.»

«Lütfen onlara yaz ve iyi olduğumu söyle. Bay Kardeş nerede? Saldılar mı onu?»

«Evet.»

Özür dilermişçesine mırıldandı Troi:

«Ona selâmlarımı söyle. Yalnızca bizimle aynı evde oturduğu için tutuklandı. Kaygılanmamasını söyle ona. Evi satıp uzaklara gitmek zorunda kalmayacak. O evi satarsa sen nerede yaşarsın?»

Bir polis gelip bana bir kâğıt uzattı. Troi kâğıda yapıştırılmış fotoğrafa bakarak:

«Bu ne zaman çekildi?» diye sordu.

«Yakında. Tutuklu ziyaretçilerinin fotoğrafla gelmeleri gerekiyor.»

«Çok zayıf ve solgun görünüyorsun fotoğrafta.»

Kaygılı bir bakışla bana döndü:

«Çok solgunsun. Neden?»

«Yoo, iyiyim.»

«Komşularımız, banyolarında yıkanman için sana izin veriyorlar mı hâlâ?»

«Evet. Her zaman iyiler bana karşı.»

Merdiven konusunda uyardı beni:

«Basamaklar çok dik. Çıkarken yalnızca yarım kova su taşı ki düşmeyesin.»

«Bu tür şeyler için kaygılanma. Çok değiştim, eskisi gibi değilim. Oldukça güçlüyüm şimdi. Avluya tek başıma çıkmaya korkmuyorum artık.»

Konuyu değiştirdi:

«Şehirde durum nasıl?»

«Hükümet gösterilerin yatışması için birtakım ödünler verdi. Darbenin olduğu gece, makineli tüfek sesi bekleyerek sabaha kadar gözümü kırpmadım. Gün ışıyıp da durum normale dönünce öyle düşkırıklığına uğradım ki... Yine de şehrin dışında birçok çarpışmalar oldu. Bize yakın oturan araba sürücüleri sık sık Kurtuluş kuvvetlerine rastladıklarını anlatıyorlar. Kimi zaman Kurtuluşçular yüzlerce arabayı ve otobüsü durdurarak

mitingler düzenliyorlarmış. Bizim oradan sık sık makineli tüfek sesleri duyuyoruz. Siz de duyuyor musunuz?»

Başını salladı ve dikkatle dinlemeye devam etti.

«Quang Nam'dan gelen arkadaşlar senin memleketinin hemen hemen kurtulduğunu söylüyorlar. Her yerde binlerce Kurtuluş birliği varmış. Silahları Fransızlara karşı Direnme Savaşında olduğundan çok daha modernmiş. Saygon'da bile durum birkaç ay öncesinden oldukça farklı. Dışarı çıksan sen kendin de görürsün. Küçük çocuklar bile Nguyen Khanh'a isimler takıyorlar. Hükümete kimsenin saygısı yok. Öğrenciler, başka gençler, evini kuşatarak halktan özür dilemesini istediler. İşlerin daha uzun zaman böyle gideceğini düşünüyor musun?»

Elini tuttum. Eskisi kadar zayıf değilmiş gibi geldi. Hastanede gördüğüm zamanki gibi, mavi damarlar yoktu ellerinde. Elim elini bulunca gülümsedi:

«Düğün yüzüğümü sattım. Mayınları yerleştireceğim gün tel bulamadım. Örgütle ilişki kuracak zamanım yoktu, üstümde de hiç para yoktu. Kolayca satabilecek tek şeyim yüzüktü. Böylece sattım işte. Kendi kendime, hayatımı vermeye hazırken bir yüzük için duraksamak çok saçma, dedim. Bana sorduğun zaman işime engel oluyor demiştim sana. Daha iyi bir karşılık bulamamıştım. Çok kızmış mıydın?»

Yüzümü ellerine gömerek bağırdım:

«Ah n'olur bunlardan söz etme artık. O denli bilinçsizdim ki... Senin güvenini kazanmış olsaydım, teli almamı isteyebilirdin benden. Seni düşkırıklığına uğratmazdım.»

«Bu görevi düğünümüzden az önce almıştım. Şimdi sen de biliyorsun ki çok tehlikeli bir işti bu. Komutan bana balayı için birkaç gün vermek istedi ama ben hemen işe koyulmak istiyordum. Nicedir Amerikan sö-

mürücülerini öldürmeye can atıyordum. İşte şimdi şeflerinden birini öldürmek fırsatı geçmişti elime, bunu tepemezdim. Her şeyi sakladım senden, çünkü üzülmeni istemiyordum. Görevimi yerine getirdikten sonra seni de sokacaktım örgüte. Bir gün, karım olduğun kadar kavga arkadaşım da olacağını düşünmüşümdür hep.»

Bir süre sessiz durdu, sonra sordu:

«Gebe misin?»

Başımı salladım.

Düş kırıklığına uğradığını hissettim. Bir şey söylemedim. Sonra gardiyan gelip görüşme süresinin dolduğunu söyledi. Troi'nun yaşıtı, bir tutuklu arkadaş geldi. Troi tanıştırdı bizi.

«Buradaki arkadaşlarım bana çok yardım ediyorlar.»

«Kocam hasta,» dedim arkadaşına. «Ona baktığınız için size minnettarım.»

«Lafını etmeye bile değmez. Hapiste insanlar birbirlerine yardım etmelidirler. Her zaman birbirimize destek oluruz. Onun için kaygılanmayın.»

Troi'ya getirdiğim paketleri verince tekrarladı:

«Eğer bir daha görüşmemize izin verirlerse sakın bana yiyecek almak için para harcama.»

M. Teyze öz kızı gibi seviyordu beni. Hastalığıma karşın, Troi'ya bakmak için didinip durduğumu gördükçe acıyordu bana.

«Senin yaşındayken,» diyordu, «benim de kocam hapisteydi. Ben de senin gibi acı çektim. Gider, yiyecek götürürdüm ona, bir ara serbest bırakıldı sonra yeniden tutukladılar. Sonunda Chi Hoa Hapishanesi'nde öldü.»

İki oğlu bir kızı vardı. Oğullarından biri Sovyet-

ler Birliği'nde okuyordu; ötekisi Kuzey'de askerdi. Kızı, dört yıl önce, Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kuruluşunu yazan bildiriler dağıtırken tutuklanmıştı. M. Teyze bir yeğeniyle yaşıyordu. Ve geçinebilmek için ufak tefek işler yapıyordu. Birtakım fotoğraflar gösterdi bana. Sovyetler Birliği'nde ve Kuzey'de çekilmişti: Kadranlarla dolu bir kontrol tahtası önünde oğlu; Ulusal Gün'de Hanoi, ve tekstil işçisi olan gelinini yüksek bir balkonda çocuklarıyla birlikte gösteren fotoğraf. M. Teyze bana her fotoğraf için ayrı ayrı açıklamalarda bulunuyordu.

«Bir gün biz de onlar gibi mutlu olacağız,» dedi.

Yufkayürekli bir kadındı. Troi'yu üçüncü kez ziyarete gitmezden önce, ona götürmem için bir yığın hediye verdi bana:

«Ona söyle,» dedi. «Sovyetlerde ve Kuzey'de şimdi mutlu bir hayatları olan iki oğlumu, Chi Hoa Hapishanesi'ndeki iki çocuğum kadar düşünmüyorum.»

İki çocuğum dediği, kendi kızı ile kocamdı.

Bu kez küçük Can'ı da götürdüm. Koridor boyunca, Troi'nun beni beklediği her zamanki yere doğru yürüdük. Can onu benden önce gördü ve bağırdı: «Tu Abi!»

Çok mutlu hissettim kendimi: Troi daha sağlıklı görünüyordu, yüzü o denli zayıf değildi ve saçlarını kestirmemişti. Henüz tam iyileşmemiş olan bacağını sürüyerek yürüdü ve Can'ı kucakladı. Yanağını onun başına dayayarak sordu bana:

«Anneyle baba iyiler mi?»

«İyiler. Sen toplamışsın biraz, değil mi?»

Gülümsedi. Tutuklanışından beri bu denli iyi görmemiştim onu. Elimi tutarak:

«Daha da toplayacağım,» dedi. «Ama sen hâlâ çok zayıfsın. Fazla yoruyorsun kendini.»

İnandırıcı bir biçimde konuşmaya çalıştım:

«Hiç de değil. Senin öğütlerini tutuyor ve günde sekiz saatten fazla çalışmıyorum.»

Hâlâ Troi'nun kollarında olan küçük Can yüzünü yakından inceleyerek konuşuyordu onunla.

«Hangi ayağın yaralı?»

Sağ ayağını gösterdi:

«İşte şu. Ama iyileşti artık.»

Dudaklarını büktü Can:

«Öyleyse beni kucağına al.»

Onu kucağına aldı Troi:

«Okula gidiyor musun?» diye sordu. «Okumayı öğrendin mi?»

«Evet alfabeyi öğrendim. Bugün Quyen Abla seni göreyim diye okuldan izin aldı bana. Sen nerede kalıyorsun?»

«Yukarda üçüncü katta. Çok yüksek.»

«Yukarı çıkıp bakabilir miyim?»

Troi güldü:

«Gidemezsin. Ben hapisteyim.»

«Eve ne zaman döneceksin?»

Troi bir söz verdi:

«Ay Yeni Yılı'nda geleceğim. O zaman kesinlikle geleceğim. İyi bir kız ol ve Quyen Abla'yı arada bir ziyaret etmeyi de unutma.»

«Ona her gidişimde ağlıyor.» dedi Can yaramazca.

Troi'nun yüzü değişti:

«Neden ağlıyorsun her zaman?»

«Yoo, hiç de ağlamıyorum!» diye tartışmaya kalktım.

«Eğer öyle olmasa söylemezdi. Yalan söyleyemeyecek kadar küçük daha. Ağladığını söylüyorsa, ağladığındandır.»

Söyleyecek bir şey bulamadım, sesimi çıkarmadan oturdum. Troi devam etti:

«Sürekli olarak büyüyen bir haraketin ortasında yaşıyorsun, mutlu olmalı ve herkesin mutluluğunu paylaşmalısın. Şu son günlerde hücrelerdeki arkadaşlar, bütün yürekleriyle türkü söylüyorlar. Saygon'da bir genel grev! Elektriksiz ve susuz Saygon! Ne şenlik! Daha önce bir grev çağrısı yapıldığı zaman yalnızca bir ya da birkaç endüstri kolu katılırdı buna. Şimdiyse herkes katıldı. Gençlik Örgütü'ne ilk alındığım zaman kısa bir kursa gönderildim. Konuşmacı enfes bir adamdı. Bir işçiydim ama bu kursa gidene kadar sınıfımın, işçi sınıfının gücünü bilmiyordum. Konuşmacı bir keresinde bana şöyle dedi: 'Sen elektrikçisin değil mi? Öyleyse söyle bana kaç tane elektrikli eşya var evinde?' 'Hiç yok,' dedim. 'Evimizdeki tek ışık gaz lambasından geliyor. Ve bu yaşadığım bütün mahalle için geçerlidir.' Gülümsedi. 'Elektriksiz elektrikçiler. Bu doğru mu? Gidip bir de Amerikan evlerine bakın.. Köpeklerinin kulübelerinde bile elektrik var. Elektrikçiler bir gün işi bıraksınlar, şehir kapkaranlık olur. Hepsi ellerinde ateşlerle dolaşıp dururlar. Onlar ne bilir elektrik jenaratörlerini çalıştırmayı?' Dilim tutulmuştu. Can kulağıyla dinliyordum. Fakat bütün işçilerin güçlerini belgelemek için işi aynı anda bırakmaya razı olacaklarını düşünemiyordum. Ama geçen gün ansızın hapishanede ışıklar sönüverdi, elektrikler de kesilmişti. Trafiğin gürültüsü duyulmaz oldu. Derken haberi aldık: Saygon'da grev patlamıştı. Trafik olduğu yerde durmuştu, pazarlar kapalıydı. Bütün şehir felç olmuştu. Ne kadar mutluyduk! Bütün hükümlüler koğuşu devrimci türkülerle çınladı. Gardiyanlar içeri koşup bizi dövmeye başladılar, ama içerisi türkü sesleriyle çınlamaya devam etti. Bizi öldürseler bile gücümüzün

büyüklüğünü ve onların yakında yıkılacaklarını biliyorduk.»

Masadaki polis birtakım dergiler karıştırıyordu. Hemen torbamı açıp içinden Troi'ya diktiğim gömleği çıkardım. İşlediğim mendil altta duruyordu. Onu alıp avucumda sıkı sıkı tutarak fısıldadım:

«Sana getirdiğim şeyleri hücrene dönerken inceliyorlar mı?»

«Evet.»

Polisin dikkatini çekmesin diye bir daha, bir daha katladım eşyaları. Sonra mendili gösterdim ona:

«Bunu yanında götürebilir misin?»

Mendilin üstünde kırmızıyla işlenmiş şiire şaşkınlıkla baktı:

«Kim yaptı bunu?» diye sordu.

Sorusu beni çok mutlu etti çünkü her an sormasını bekliyordum:

«Ben yaptım,» dedim. «Hapishanedeki kadınlar öğrettiler.»

Troi'nun yüzü ansızın aydınlanıverdi, çok mutlu görünüyordu.

«Eşsiz bir kadınsın,» dedi gülümseyerek. «Hapishanede birkaç ay daha kalsaydın daha çok ilginç şeyler öğrenecektin. Peki. Şimdi şiiri ezbere biliyorum. Hücreye dönünce öteki arkadaşlara da okuyacağım. Sakla onu ve geri götür. Arayıp bulurlarsa döverler.»

«Bir çift yastık kılıfı üstüne çiçekler işlememe de yardım ettiler ve bunlar düğünümüzde hediye edilenler kadar güzel şeyler. Bu yastık kılıflarını, bize düğün hediyesi olarak verdiklerini söylediler.»

«Sana bir sürü türkü de öğrettiler değil mi?»

«Evet: *Savaşçılarımıza Giysi Dikerken, Hieniug Köprüsünde, Umudun Türküsü, Devrimci Duyarlık, Anayurdun Devrimci Bir Bahardır,* ve daha bir sürü

şür, sözgelimi *İdam Mahkûmunun Türküsü, İleri Yürüyelim...*»

Ben saydıkça o da benimle birlikte isimleri tekrarlıyordu.

«Demek devrimci türküler de öğrendin. Çok güzel. Bir işçi olarak bunları bilmelisin. Hapishanedeki yaşlı arkadaşlar bana, sosyalist bir toplum kurduğumuz zaman herkesin mutlu olacağını, emeğinin karşılığını alacağını ve kimsenin mutsuz olmayacağını söylediler. Kuzey şimdiden bu yolda ilerliyor. Ben de bir sosyalist gibi yaşamak ve dövüşmek istiyorum. Ama henüz böyle değilim.»

«Türküleri adamakıllı öğrenemedim, çünkü yazamadım onları. Bize onları öğreten arkadaş yakalanıp dövüldü. Ama hücreye geri getirildikten sonra, engellemeye çalıştığımız halde yeniden söylemeye başladı. Dedi ki: Hapishanede türkü öğretmek devrimci bir görevdir, çünkü türküler insanı iyimser ve güvenli kılar.»

«Şuradaki alçak olmasa senden birkaç dize okumanı isterdim. Hapishanedeki arkadaşlar, aynı düşünceyi paylaşan insanlar olduğumuz için ikimizi de çok seviyorlar. Onların örneğini izle sevgilim. Benimle ya da bensiz, onlar gibi yaşamaya çalış. Onlar gibi, devrime bağlı kal. Onlardan herhangi birini bir daha görebilirsen, sana verdikleri eğitim ve gösterdikleri ilgiden ötürü kendilerine teşekkür ettiğimi söyle.»

Bir süre dalgın dalgın durdu sonra havadan sudan konuşmaya başladı. Saçlarımı okşadı, beni yatıştırmaya çalıştı:

«İşte yine ağlıyorsun. Lütfen ağlama. Acıya dayanmayı öğren. Hapishanedeki arkadaşlarını anımsa, bana orada hep neşeli olduğunu ve türküler söylediğini anlatmalarını istemiştin.»

Neşeli görünmeye çalışarak gülümsedi, ama gözleri dolmuştu.

Geleceğe değgin tasarılarından söz etmeye koyuldu. Böylece kendisinin ölüp ölmeyeceği düşüncesinden uzaklaştırmaya çalışıyordu beni. Küçük Can'la oynadı ve onu parka götüreceğini, pasta alacağını söyledi. (Düğünümüzden hemen sonra Can'la birlikte bu parkta bir yürüyüş yapmıştık.)

Mandolinine iyi bakmamı söyledi: Mehtaplı gecelerde mahallenin çocukları gelip o çalarken dinlerlerdi.

Gitme zamanı gelince:

«15 ekimde getirdiğin eşyaları alıp da görüşmemize izin verilmezse, mektup yaz bana. Sabırsızlıkla bekleyeceğim.»

Quyen, hikâyesini bana anlattığı sıralarda, sık sık kadın gerillaların toplantılarına katılıyordu. Kadın gerillalar Troi'nun intikamını almak için yapılan ve gerek yönettikleri gerekse katıldıkları savaşları anlatıyorlardı ona. Son konuşmamızda şunları söylemişti Quyen:

«Ne kadar çok savaş yapmışlar! Onları dinlerken şaşırdım kaldım. Bu arkadaşlar benim yaşımda, yirmi yaşındalar, gelgelelim sanki büyüklerimin deneylerini dinler gibi oldum. Benim yaşıtım, ufak bir kız vardı; yüzün üstünde savaşa katılmış; beş çeşit silah kullanmayı biliyor. Birkaç tane Yanki bile yakalamış. Şaşkın şaşkın anlattıklarını dinledim. Kongre bitinceonlarla gidebilir miyim diye düşünüyordum. Eğer olmazsa, bir ordu birliğinde hizmet etmek isterim. Kocam, Saygon'da çalışan gizli bir gerilla grubunda

bir Kurtuluş savaşçısıydı. Orduya katıldıktan az sonra McNamara'yı öldürmekle görevlendirildi. Her zaman bir Kurtuluş savaşçısı olmayı ve Saygon'da çalışmayı düşlemişti. Şimdi komutanında duran gönüllülük belgesinde, Troi emperyalistlerden neden nefret ettiğini anlattı ve 'son nefesine kadar savaşacağına' yemin etti. Onun yolundan gitmek istiyorum, düşmanla elimde silahla savaşmak ve onun intikamını almak istiyorum. Kurtuluş savaşçılarına yardım için elimden ne gelirse yapacağım. Onlar, kocamın silah arkadaşlarıydı.»

Ne diyeceğimi bilmeden durdum; devam etti Quyen:

«Arkadaşlarıma, kadın gerillalara sordum. Bana gerilla olmanın güç bir şey olmadığını, düşmandan nefret eden herkesin gerilla olabileceğini söylediler. Nefreti ne denli derinse o denli iyi savaşacağını söylediler. Silah kullanmayı öğrenmek fazla zaman almıyormuş. Çalışırsam onlara yararlı olabileceğime inanıyorum. Kalbim düşmana karşı nefretle dolu. Kurtarılmış bölgeye Troi'nun ve kendimin öcünü almaya geldim.»

Çantasından yepyeni bir siyah elbise çıkardı ve gülümseyerek bana şöyle dedi:

«Buradaki insanlar bana bir sürü armağan verdiler. Hava soğur soğumaz kalın giysilerle battaniye

getirdiler. Ama en değerli armağan, beni bütün gün sevince boğan şu siyah elbise oldu. Saygon'dan kaçışımdan sonra günlerce kurtarılmış bölgelerden geçtim; bir sürü kadın gerilla, birlikler ve askerler gördüm, hepsi siyahlar giymişlerdi. Benim kılavuzum olan gizli irtibat görevlisi bana: 'Bu, savaş bölgelerinde kadınların ve erkeklerin giydikleri savaş giysisidir,' dedi. Böyle bir siyah elbisem olmasını çok istiyordum, bu sabah verdiler. O denli mutlu oldum ki! Kongre bittiği zaman, onu giyeceğim ve öteki kadın gerillalarla birlikte Güney Vietnam Gençliği Kongresi'ne gideceğim.»

O akşam, gece geç saatlere kadar, Quyen kocasıyla ilgili öykünün son bölümünü anlattı bana:

8 ekimde gazeteler Troi'nun önümüzdeki hafta kurşuna dizileceğini yazıyordu. Bu korkunç haberi, yüzü kireç gibi olmuş bir gazeteci çocuktan duydum. Hang Dong (Hareket) gazetesinin ilk sayfasında, çerçeve içindeydi haber: 'Toplu kurşuna dizilme. Ateş mangasının karşısına çıkan ilk kişi, geçen mayıs ayında, Cong Ly Köprüsüne mayın döşeyerek Mister McNamara'yı öldürmeye teşebbüs eden adam olacak.' Kimi gazeteler, açıkça, patlak veren gösteriler, mitingler ve grevler sonucunda, birkaç kişinin ABD - Khanh kliği tarafından halkın gözü önünde öldürüleceklerini, asıl amacın yükselen halk direnişine gözdağı vermek olduğunu yazıyordu.

Dükkâna koşup izin istedim. Başka zamanlar habire cırcır konuşan kız arkadaşlarımın ağzını bıçak açmıyordu. Fabrika ofisinden dışarı çıktığımda içlerinden biri arkamdan geldi ve kulağıma fısıldadı:

«Buradaki yaşlı insanlar, aralarında, bunun yalnızca kuru sıkı bir gözdağı olduğunu, hükümetin buna yeltenmeyeceğini söylüyorlar. Bu nedenle için rahat olsun, topla kendini.»

Annemle babamın evine geldiğim zaman babamı bir müşteriyi traş ederken buldum. İşini çabucak bitirdi ve beni bir avukata götürdü. Troi'nun hapishanede söylediklerini olduğu gibi anımsıyordum: «Avukat tutmayın. Para harcamaktan başka bir işe yaramaz.» Ama şimdi onun sözünü dinleyemeyeceğimi hissediyordum. Onun salınması için en küçük umudun bile olduğu yerde, hiç bir şeyi geri tepemezdim, hiç bir masraftan kaçınamazdım. Günlük gazetelere gözüm iliştikçe yüreğim daralıyordu. Ayın 15'inde onu bir görebilseydim, ah!

Pazar günü öğleden sonra, 11 ekimde, avukata ücreti olan 500 piastreyi verdikten sonra eve geldim, kapıda küçük kardeşim bağırıyordu: «Tu ölmeyecek!»

O denli kızdım ki ona bakmadım bile; şakanın sırası değildi. Kapı eşiğinde öylece yıkkın bir durumda dikilirken, elime bir gazete sıkıştırdı:

«Gazeteler böyle yazıyor.» dedi. «Bak, Tu Abi'nin resmi.»

Thien Chi (Dilek) gazetesindeki fotoğrafa baktım. Üstünde mayın ve tel üstünde bulunan bir masanın kıyısında duran Troi'yu gösteriyordu. Başlık şöyleydi: 'Bir telefon: Bir Amerikan albayının hayatına karşılık, Viet Kong Nguyen Van Troi'nun hayatı.» Altındaki yazı şöyleydi:

«Venezuellalı gerillalar bir Amerikan albayını kaçırdılar. Viet Kong Nguyen Van Troi'nun salınması karşılığında hayatını bağışlayacaklarını bildirdiler. Eğer Nguyen öldürülürse, Albay Smolen'in aynı saatte öldürüleceğini de eklediler.»

Kalakalmıştım, inanmaya gücüm yetmiyordu. Ne inanılmaz şey! Basında yayılan söylentilerden biri olabilir miydi bu?

Komşular ellerinde başka gazetelerle gelip kutladılar beni.

Biri dedi ki:

«Kocanın ölüme mahkûm olduğunu duyduğumdan beri senin için kalbim sızlıyordu. Senin yaşında dul kalmak ne büyük bir acı olurdu.»

Bir başkası da şöyle diyordu:

«Bu kez hiç yolu yok öldürürler diyordum. Yurt dışında insanların onu kurtarmaya çalışmaları ne kadar güzel bir şey! Kendi halinde sessiz bir adamdı. Onun böyle bir işe girişeceği kimin aklına gelirdi?»

Bütün gazeteleri okudum ve hepsinin aynı şeyi yazdığını gördüm. Biri şöyle yazıyordu: 'Komünistlerden gelen telefon.'

Daha fazla bilgi edinmek için kendi evime gittim. Yolda tanıdık bir sesin beni çağırdığını işittim. Bildiğim bir adam kapıda durup bana sesleniyordu. «İçeri gel,» dedi. «Önemli bir şey var.»

İçeri girer girmez bana iki gazete uzattı ve:

«Şanslısın çocuğum,» dedi. «Troi'nun bombası patlamadığı halde Amerikalılar, Savunma Sekreterleri gibi önemli birini öldürmeye kalktığı için onu kurşuna dizmeye kararlıydılar. Oysa şimdi, son anda işler tersine döndü.»

Yandaki odadan kızı gelip beni kucakladı.

«Ah Quyen Bacı!' Okulda hepimiz çok mutluyuz. Bu öğleyin bir toplantı yapıp Troi'dan konuştuk. Bütün dünyada tanınmaya başlandı değil mi? Ta Güney Amerika'da bile onun tutuklandığını biliyorlar ve kurtarılmasına çalışıyorlar. Okul arkadaşlarımdan biri: «Bugün Saygon'un en mutlu kadını Troi'nun karısı olmalı,» dedi.

Söyleyecek söz bulamıyordum, çünkü haberin doğru olup olmadığını bilemiyordum. Gülümsemekle yetindim.

Babası bana döndü:

«Demek doğru kestirmişim. Troi sık sık bize gelirdi. Konuşma tarzından nasıl bir adam olduğu hemen anlaşılıyordu. Buralardaki öteki gençler gibi değildi o. Amerikalılar için tek iyi söz çıkmazdı ağzından. Ama Kuzey için olağanüstü, boş şeyler anlatırdı.»

Eve geldiğimde konu komşu beni bekliyordu. Beni görür görmez şakalaşmaya başladılar: «Kocanı karşılamaya hazırlan. Eee, artık biraz da sevinç gözyaşı dök bakalım!»

Phu Nhun insanları çok yoksuldur; hepsi de gezici işçidir. Hemen hemen hiç biri ne kitap ne de gazete okumuştur. Hiç biri Venezuella'nın nerede olduğunu bilmiyordu! Venezuellalıların, Troi'nun yaklaşan idamını nasıl olup da bu denli çabuk öğrendiklerine ve dahası, yüksek kademeden bir Amerikalıyı nasıl tutsak edebildiklerine bir türlü akıl erdiremiyorlardı. Bu ülke hakkında birçok sorular sordular bana ama benim de onlardan fazla bir şey bildiğim yoktu bu konuda. Onlara Venezuella'nın, büyük mü küçük mü, zengin mi fakir mi olduğunu söyleyemedim. Yalnız bir tek şeyi iyi biliyordum: Dünyadaki tüm anti-Amerikan gerillalar, Güney Vietnam'da olduğu gibi eylemdeydiler ve bu nedenle yoldaşları Troi'yu seviyorlardı.

Konu komşu ellerinde her türlü gazeteyle eve akmaya başladılar. O gün Saygon gazeteleri, şimdiye kadar görülmedik düzeyde satmış olmalıydı. Hiç gazete okumayan A. Amca bile, elinde Song Moi (Yeni Hayat) gazetesiyle çıkageldi:

«Pazarda hasır satarken, Cong Ly Köprüsü'nü uçurmaya çalışan adamın ölümden kurtulduğu yolunda birtakım söylentiler duydum. Gazete satıcısı çocuklar avaz avaz bağırıyorlardı: 'Son baskı! Yazıyor! Bir telefon konuşması bir hayatı kurtarıyor!' Troi'nun adını işitince gazeteyi hemen satın aldım. Gerçi okumasını bilmem ben, ama fotoğrafını görüyorum.»

Bir sürü insan iş dönüşü yanıma uğruyordu. Acelesi olanlar, kırmızı kalemle Troi'nun resmini işaretledikleri gazeteleri bırakıp gidiyorlardı. O bitmek tükenmek bilmeyen sıkıntılı dönemden sonra, evim yeniden konuşmalar ve kahkahalarla çınlıyordu. Herkes Venezuellalıların kocamı bu kadar çok sevmelerinin nedenini benim bilmem gerektiğini düşünüyordu.

O gece Z. Amca'ya gittim. Bu hayat değiş tokuşu işini o bana açıklayabilirdi. Z. Amca, Troi'yu çok iyi tanırdı; düğünümüze gelmişti. Diem yönetimi sırasında bir süre hapiste kalmıştı. Bana şunları anlattı:

«Amerikalılar bugün dünyanın her yerinde direnişle karşılaşıyorlar. Kocan beni görmeye geldiği zaman bundan sözederdi. Sana anlatmadı mı hiç?»

«Saygon'da direnişle karşılandıklarını anlattı, ama dünyanın başka yerlerini bilmiyorum.»

«Aynı şey Venezuella'da oluyor. Bu ülke ABD'nin burnunun dibindedir. Bu yüzden Amerikan baskısı daha da yoğundur. Çok petrolü var, ama bu petrol Yankiler tarafından çalınıyor. İşte bu nedenle Venezuellalılar, sömürücülere karşı koyuyorlar. Venezuellalıların gerillaları ve bir de anti-Amerikan ulusal kurtuluş cepheleri var, tıpkı Güney Vietnam'da olduğu gibi. Eğer kocan McNamara'yı öldürebilseydi bütün Venezuella sevinirdi; çünkü onların ülkelerini işgal eden, insanları tutuklayan ve öldüren düşman, Güney Vietnam'daki düşmanın ta kendisi. İşte bu nedenle, ko-

canın tutuklanması onları derinden etkiliyor. Venezuella'da binlerce hapishane var ve bir sürü Venezuellalı ölüme mahkûm; yine de ilkin senin kocanı, Güney Vietnam'ı düşündüler...»

Bana haritada Venezuella'yı gösterdi.

«Saygon halkı birdenbire bu ülkeye ilgi duymaya başladı. Karım bile bana bu sabah Venezuella'yla ülkemiz arasındaki bu dayanışmanın nedenlerini soruyordu.»

Hapisteyken X. Bacı çevrede gardiyanların olmadığı zamanlarda, bize siyasal durumdan sözederdi. Bütün dünya halklarının Vietnam halkının Amerikan emperyalistlerine karşı verdiği mücadeleyi desteklediğini söylerdi. O zaman bu desteğin nasıl bir şey olduğunu düşünemezdim. Şimdi Venezuella'dan gelen ve bütün Saygon'u sarsan haber gözlerimi açtı: uzaktaki yoldaşlarımız; yalnız halkımızın Amerikalılarla savaştığını bilmekle kalmıyorlar; Yankiler tarafından öldürülmek üzere olan bir Güney Vietnamlının adını bilecek kadar yakından izliyorlar durumu. Bu uluslararası dayanışma kocamın davasıyla canlanıyordu. Onun kavgası yalnız Saygon'un, Güney Vietnam'ın değil, tüm dünyanın ortak davasıydı.

Sokaklarda yürürken, insanların bu hayat değiş tokuşundan ve o uzak Latin Amerika ülkesinin yakın olduğundan sözettiklerini işitince mutluluk ve gururla doluyordum. Sevinenin yalnız ben olmadığı açıkça ortadaydı. Herkes Troi'nun yazgısından söz ediyordu ve herkes onun bu ölümden kurtuluşuna seviniyordu. Polis tarafından izlendiğim halde insanlar beni görmeye geliyorlardı. Bütün Saygon çalkalanıyordu. Gazeteci çocuklar sokaklarda koşturup iyi haberi haykırıyorlardı, sanki bütün evlere sokmak istiyorlardı bu sevinci: «McNamara'yı öldürmek isteyen adam kur-

tuldu! McNamara'nın hayatına kasteden adam kurtuldu!» Gazeteci bir oğlan, üzerinde mahkeme karşısında gülümseyen Troi'nun resmi bulunan bir gazeteyi şapka gibi kafasına geçirmişti, öyle ki resim öne geliyordu. Oğlan, yazar kalabalığı arasında kendine dirseğiyle yol açıyordu. Elinde, yirmi metre öteden okunacak kadar büyük bir başlık atmış olan Thien Chi gazetesi vardı: «Nguyen Van Troi'nun idamı ertelendi!» Müşterilerinin paralarını bozarken bir yandan da avazı çıktığı kadar bağırıyordu: «Viet Kong Nguyen Van Troi'nun hayatı komünistlerden gelen bir telefonla kurtarıldı.»

Bir arkadaşımın kızkardeşi olan V.'yi düşündüm. Okul saatleri dışında gazete satan bir öğrenciydi. İki gün önce ağlayarak evime gelip Troi'nun idam edileceğini söylemişti bana. Şimdi nerede olduğunu düşünüyordum. Belki de şehrin bir semtinde gazete satıyor ve Troi'nun iyi haberini çığıra çığıra sesi kısılıyordu.

Çalıştığım Bach Tuyet pamuk fabrikasının bütün bölümlerinde: yıkama, kurutma, kesme ve paketleme bölümlerinde ve ofiste şakalaşıyorlardı: «Kocan salınınca McNamara'nın yüreği hop edecek!» ya da «Bütün Saygon kocandan sözediyor. Büyük bir onur değil mi?»

Bazı genç adamlar yakında neler olabileceğini tartışıyorlardı aralarında:

«Quyen'in kocasıyla şu Amerikan albayının değiştirilmesi herhalde Saygon'da olamaz. Ulusal Kurtuluş Cephesi bunu kabul etmez. Bu iş kurtarılmış bir bölgede de olamaz. Demek ki tarafsız bir ülkede olmak zorunda.»

«Bu değiş tokuştan sonra Troi mutlaka Kuzey'e gidecektir, karısını da yanına alarak elbet.»

«O da gidebilir mi dersiniz?»

«Niye gitmesin? N.F.L. onu alacak birini yollar elbet.»

«Tabiî, bir kadının kocasının yanına gitmek hakkıdır. Belki de birlikte giderler.»

«Söyle Quyen Bacı, gider miydin?»

Bunu duymak beni müthiş sevindiriyordu ama kendimi tutmayı başardım.

«Ne diye ayrıntılara giriyorsunuz? Daha ne olacağını bile kesinlikle bilmiyoruz ki,» diye karşılık verdim.

«Ama bu, gün gibi ortada. Gazeteler Troi öldürülürse Amerikan albayının derhal vurulacağını söylüyorlar.»

Öğlen tatilinde bir kadın işçi, çevredekilere şöyle dedi:

«Yazık! Fabrikamız yakında küçük Quyen'den yoksun kalacak. Kocasıyla birlikte şu değiş tokuş her nerede olacaksa oraya gidecek.»

Arkadaşlarımdan biri, imrenerek ekledi:

«Ah ne şanslı kızsın, pek yakında Kuzey'e gideceksin.»

Herkes böylesine parlak bir gelecek tasarlıyordu benim için. Oysa çok değil, daha bir gün önce, avukatın bürosunda oturmuş, kocamın cezası ertelensin diye didinip duruyordum. Şimdiyse kafam gül gibi bir düşle doluydu: Troi'nun hayatı kurtulmakla kalmayacaktı, özgürlüğüne kavuşmakla kalmayacaktı: Kuzey'i de görebilecekti. Ho Amca'yı görecekti, en çok istediği şey gerçekleşecekti. Ho Chi Minh'ten sözederken şöyle derdi bana: «Kuzeye gitmeyi başarabilirsek, evinin önünde bekler, onu görmeye çalışırız.»

«Kuzey'deki yurttaşlarımız onu sık sık görebiliyorlar. Biz bir kez bile göremiyoruz.»

Troi, eğer değiş tokuş işini duyduysa ne kadar mutludur şimdi; Kuzey'e gidebileceğini düşündükçe içi içine sığmıyordur.

Troi'dan bir mektup almıştım. Kalbim küt küt çarpmaya başladı: belki de iyi haberi duymuştu. Oldukça kısa olan mektubu postayla gelmişti. Şöyleydi:

Chi Hoa, 11 Ekim 1964

Quyen, sevgilim.

Sağlığının iyi olduğunu umarım. Beni uyutmayan bir başağrısına tutuldum. Sağlığım oldukça kötü. Bir şişe mentollü merhem istiyorum. Gelecek ziyaretinde getirebilir misin?

Beni merak etme. Akrabalarımıza ve arkadaşlarımıza selâmlarımı ilet. Onları ziyaret et ve kaygılarını unut.

Sana söylediğim şey aklında mı?

Senin,
Troi.

İlişikte bir başka mektup daha vardı.

Sevgili Loi.

Quyen'le birlikte oturmaya başladığımızı duydum. Ağladığı zaman onu oyalamaya çalış. Onu neşelendirecek bir şeyler bul. Çok teşekkürler.

Troi.

Bir başka kâğıtta annemle babama, yeğeni Hua'ya bizimle evi paylaşan Bay Kardeşe küçük notlar vardı. Selâmlar söylüyor ve bana iyi bakmalarını istiyordu.

Venezuella hikâyesinden haberdar olmadığı, önümüzdeki hafta kurşuna dizileceğini sandığı belliydi. Ama mektuplarında bunun sözünü bile etmiyordu. Bu benim merakımı artırdı; çok fazla umutlandırılmış olduğum için içime bir kurt düştü. Khanh'a kocamı öldürmesini emreden Amerikan Konsolosluğu, sonradan öldürülmemesini emretmişti. Saygon basını eskisinden de fazla yer veriyordu Troi'ya. Adı, gazeteninkinden bile büyük yazılıyordu en ön sayfaya. Bazı gazete tezgâhlarından hoparlörle bağırıyorlardı: 'Hayat değiş tokuşu! Tarihte görülmemiş bir pazarlık! Amerikan Konsolosluğu, yetkililerle görüştü...'

Ertesi gün, yani görüşme günü, yiyecek ve ilaç torbasıyla birlikte kocama verilmek üzere, iyi haberi bildiren bir mektup yazdım. Yeni takım elbisesini havalandırdım ve bir güzel fırçaladım. Sevdiklerini hoşnut etmek için ömründe ilk kez batı stili gri bir takım elbise almak için borçlanmıştı ve bunu yalnızca birkaç saat için düğünümüzde giymişti. Hiç kuşkusuz hapisten bırakıldığı gün yine giyecekti!

15 ekim sabahı Chi Hoa Hapishanesi'ne gittim. Olağanüstü büyüklükte bir pankart asılıydı kapıda: «Bütün yeniden - eğitim merkezi, Ulusal Yüksek Konsey'e hoşgeldiniz der.» Olağanüstü bir şey oluyordu; hükümlüler koğuşuna giden yolun üzerine jandarmalar dizilmişti. Herhalde, Ulusal Yüksek Konsey üyelerini karşılamak için düzenlenen bir çeşit tören sözkonusuydu. İki sıra jandarma arasından hapishaneye doğru sessizce yürüdüm.

Kocası ölüme mahkûm hiç bir kadın, benim o anda olduğumdan daha serinkanlı ve daha umutlu ola-

mazdı. Görüşmemize izin verirlerse ne kadar güzel haberlerim vardı ona! Bütün gazete haberlerini ezbere okuyacaktım! Bu haberden sonra şehir halkının nasıl mutlu olduğunu anlatacaktım!

Bekledim, bekledim... Sonunda —bir saat sonra— bir polis gelip şöyle dedi:

«Bugün başka ziyaretçiler var. Özel bir durum. Ziyaret günü iptal edildi. Başka bir zaman gel. Paket kabul edilmiyor.»

Paketlerimi kocama götürmesi için üsteledim ama, öğleden sonra gelmemi isteyerek geri çevirdi. Saat ondu. Birer metre arayla heykel gibi kıpırtısız duran jandarmalar arasından kapıya doğru yürüdüm. Hapishanenin dışında Vietnamlı ve yabancı bir sürü gazeteci vardı. Telâşlı görünüyorlardı. Kameraları omuzlarından sarkıyordu.

Kapıda, içeri giren askerî bir arabaya yol vermek için geri çekildim. Bir tabut taşıyordu. «Bir tutuklu daha ölmüş,» diye düşündüm. Hapishanenin dışındaki Hoa Hung sokağında jandarmalar gruplar halinde duruyorlardı. Bisikletimi almak için park yerinin önünde beklerken biri şöyle dedi:

«Bu kadın, Cong Ly Köprüsü'ne mayın döşeyen adamın karısı. Evet o. Neden geri geldi acaba?»

Oradaki insanlar beni iyi tanırlardı. Kocama ziyarete geldiğim aylar boyunca, hapishanenin önünde beklerdim. Dükkânlarından meyve ve başka yiyecekler alırdım. Beni ve Troi'yu severlerdi. Her zaman en taze yemişleri, kekleri verirlerdi. Kimileri şöyle derdi: «Sizin gibi insanlardan kâr etmeyi amaçlamıyoruz. Size maliyet fiyatına satıyoruz.»

Döndüğümde, yaşlı bir kadın işaret etti bana, yüzü, acıdan allak bullak olmuştu.

«Neden geri geldin? Kocanı öldürmek üzereler.

Niye gidip de seni içeri bırakmalarını istemiyorsun?»

Kulaklarıma inanamıyordum. Hayır, olamazdı!

«Gerçek olamaz bu,» dedim. «Şimdi geldim oradan. Bana yiyecekleri öğleden sonra getirmemi söylediler. Ayrıca cezası ertelendi. Gazeteler de böyle yazıyor.»

«Gazetelerin neler yazdığını biz de biliyoruz. Bu sabaha kadar senin sevincini biz de paylaşıyorduk. Bunca yıldır bu hapishanenin önünde satıcılık yapıyoruz. Bu, insan değiş tokuşunu ilk kez görecektik. Ne var ki kalleşlik edip sözlerinde durmadılar. O uzak ülkedeki Amerikalı serbest bırakıldığı halde, kocan kurşuna dizilecek. Jandarmalar Cong Ly Köprüsü'ne mayın döşeyen adamın öldürüleceğini söylediler.»

Orada öylece durmuştum, inanamıyordum. Bir kadın beni evine soktu ve hıçkırıklı sesiyle:

«Yalan değildi söyledikleri. Kocanı bu sabah öldürecekler. Kurşuna dizilecek. Tabut getirildi. Gazeteciler geldi. Koş geri çocuğum. Tanıdığım bir jandarma her şeyi bir bir anlattı bana.»

Demek gerçekti. Ağlayarak hapishane kapısına koştum. Demir kapılar hemen kapanmıştı. Birkaç jandarma beni geri çekmeye çalıştı, ama onları ittim:

«Kocamı öldüremezsiniz! Onu öldüremezsiniz! Hakkınız yok! Beni içeri bırakmalısınız!» diye haykırdım. Ama bir jandarma kollarımı arkadan tutup kıvırarak şöyle dedi:

«Kimsenin içeri girmesine izin yok. Geçiş kartı istemek zorundasın.»

Sonra beni sürüklediler ve yeni bir jandarma grubu kapıyı tutmak üzere yan yana dizildi. Hükümlüler koğuşuna dönerek avazım çıktığı kadar Troi! Troi! diye bağırdım. O anda onu idam yerine götürdüklerini düşündükçe aklım başımdan gidiyordu. Jandarmalar be-

ni kapıdan geriye ittiler. Sonunda bisikletimin olduğu yere koştum, bisikletimi alıp ne yapmam gerektiğini babama sormak için eve doğru yola koyuldum. Yolda durdurup soruyorlardı:

«Neden geri geldin? Yoksa, seni içeri bırakmadılar mı?»

«Bırakmadılar. Üsteledim ama bir sonuç alamadım. Kapıyı tuttular. Eve, babamı bulmaya gidiyorum.»

Bu insanlar, öfkelerinin son haddinde, yöneticileri lânetlemeye, sövüp saymaya başladılar.

«Barbarlar! Öldürmeden önce karısını bile bırakmıyorlar yanına! Barbarlar!»

Troi'nun babası Quang Nam'dan gelmişti. Değiş tokuş işini duymuştu, umutla sonucu bekliyordu. Eve getirdiğim kara haber, ona da babama da yumruk gibi indi. Üçümüz avukata gittik. Avukat inanamıyordu.

«Olamaz,» dedi. «İdamı erteleyen emir var. Bir değişiklik olsaydı bana bildirmeleri gerekirdi, ben onun vekiliyim. Kurşuna dizilecek olan bir başkası olmalı.»

«Hapishane çevresinde yaşayan insanlar öldürülecek olanın Cong Ly Köprüsü'nü mayınlayan adam olduğunu söylüyorlar,» dedim. «Lütfen işin doğrusunu öğrenerek bizi bu üzüntüden kurtarın.»

Avukat duraksadı. Bana inanmıyordu. Sonunda telefon ederek hapishaneyi aradı. Konuşurken yüzü ansızın allak bullak oluverdi. «Öyle mi?» diye mırıldandı. Telefonu yerine koydu.

«Kurşuna dizilmiş. Saat on birde. Yapabileceğimiz tek şey cesedini istemektir.»

Bacaklarım boşandı ve iskemleye çöktüm. Avukatın masasına doğru devrilirken, ağlayamıyordum bile.

«Şimdi cesedini bulmalıyız onun,» diyordu babam ağlayarak. «Başkalarına güvenemeyiz bu iş için.»

Bir taksi tutup kocamın cesedini sora sora şehrin bütün karakollarını ve mahkemelerini dolaştım. Ama beni ya duymazlıktan geliyorlar ya da yanlış yerlere yollayarak başlarından savıyorlardı. Bir mezarlıktan ötekine gidiyordum. Durduğumuz bir yerde taksi şöförü bana şaşkınlıkla sordu:

«Ne diye bir mezarlıktan ötekine koşturup duruyorsun sen?»

«Kocamı öldürdüler. Ama nereye gömdüklerini bilmiyorum.»

«Neden öldürdüler kocanı?»

Karşılıksız bıraktığım için bir kez daha sordu aynı soruyu.

«Cong Ly Köprüsü'ne mayın döşediği için.»

«Ne!»

Bunu o denli bağırarak söyledi ki sokaktaki insanlar bile dönüp baktılar. Sonra durdu:

«Adı Troi'ydu değil mi? Nguyen Van Troi?»

Yanıtlayamadım. Gözlerim yaşlarla dolmuştu ve ağlamamak için dudaklarımı dişliyordum. Şoför sanki eski bir arkadaşıymış gibi kocamın adını tekrarlayıp duruyordu. Yüzüne kan yürümüştü. Bir süre sonra emin olmak için yeniden sordu.

«Senin kocan Nguyen Van Troi değil mi; Amerikan Savunma Sekreterini öldürmeyi deneyecek kadar cesur olan adam?»

Başımı salladım.

Yanından bir yerden bir gazete aldı ve bana uzattı:

«Gazeteler idamın ertelendiğini yazıyorlar. Ama onu öldürdüler.»

Gazeteye bakamıyordum, görüntüsü bile kalbimi parçalıyordu.

«Lütfen beni bir başka mezarlığa götür, eğer varsa,» dedim.

Şoför kapıyı hızla çarpıp son hızla sürmeye başladı. O öğleden sonra kaç kilometre yol aldığımızı bilmiyorum. Başım dönüyordu.

Ben Than pazarındaki taksi durağında durup arkadaşlarını çağırdı şoför:

«Nguyen Van Troi bu sabah öldürüldü.»

Ona inanmadılar.

«Yok canım, olmaz öyle şey. Amerikan Konsolosluğu hükümete ertelenmesini komutladı ya.»

Şoför beni gösterdi.

«Bu Troi'nun karısı ve onun cesedin arıyor.»

Hepsi bana dönüp sordular:

«Onu bu sabah öldürdükleri doğru mu?»

«Evet.»

Kalakaldılar. Araba Gia Dinh'e doğru yol aldı. İkindi çoktan olmuş ve ben Troi'yu gömdükleri yeri hâlâ bulamamıştım. Sonunda evime geldik. Mahallemize giren dört yol ağzında arabasını durdurup oturdu şoför. Yorgun ve umutsuzdu. Yüzü ter içindeydi ve gri gömleği terden sırılsıklamdı. Sonunda arabadan çıktı.

«Bu gece biraz daha arayacağım. Herhangi bir şey öğrenirsem gelir sana haber veririm.»

Ona parasını verdim. Saydı ve yarısını geri verdi.

«Sadece bugün karımı ve çocuklarımı doyuracak kadarını alacağım. Bunu yarın için sakla; belki arama ya devam etmen gerekir.»

Ertesi gün gazetelerden kocamı belediye mezarlığına gömdüklerini öğrendim. Ailece oraya gittik. Onun adını taşıyan bir mezar taşı diktik başucuna. Polis de orada bekliyordu; davranışlarımızı dikkatle izliyor ve fotoğraflarımızı çekiyordu.

Ailede kara haberi duyan son kişi annem oldu. Binh Long'da ve Bien Hoa'da bir şeyler satmaya gitmişti. Geri geldiğinde, hapishaneye bir dahaki ziyareti için meyve ve et almıştı. Kapıda küçük kardeşim Can ona korkunç haberi verdi.

«Anne,» dedi, «Tu Abi'yi kurşuna dizdiler.»

Annem acısından aklını kaçırır gibi oldu. Yere düşüp bağırmaya ağlamaya ve Amerikan sömürücülerine, Khanh çetesine lânetler yağdırmaya başladı. Komşular koşarak içeri doluştular. Ailemizi sıkı bir gözetim altında bulunduran polis ajanları kapıda belirdiler. Babam kaygılanmıştı, annemi yatıştırmaya çalıştı:

«Bu kadar gürültü etme. Acını biliyorum. Ama daha sessiz olmaya çalış.»

Ama annem onu dinlemedi: «Herkesin bir yas tutma biçimi vardır, benimki de bu işte,» dedi. «Ben acımı bağırmalıyım. Onu öldüren canavarları lânetliyorum. Hadi! Gelip beni de öldürsünler! Korkmuyorum. Ne eşsiz bir damat! Var mı onun eşi bu dünyada?»

Acı ve nefretle çıldırmış gibiydi.

Khanh Hoi'den Phu Nhuan da evime koştu.

Troi'nun fotoğrafını görünce yine ağlamaya başladı. Ev sahibinin oturduğu bölümde kukla hükümetin üç çizgili bayrağı sallanıyordu. Annem bayrağı indirip paramparça etti ve ayaklarının altında çiğnedi.

Kuzey'in geleneklerine uygun olarak annem, kocamın anısına Khanh Hoi tapınağında yedi haftalık bir tören düzenledi.

İlk haftanın başında rahipler tapınağın kapısı önündeki karatahtaya şunları yazmışlardı:

22 Ekim 1964, akşam saat yedide, tapınakta Ngu-

yen Van Troi'nun ruhu için bir anma töreni düzenlenecektir. Bütün Buda'ya inananlar gelsin.

Güvenlik ajanları tören başlamadan çok önce kapının önünde nöbet tutmaya başlamışlardı. Kimsenin gelmeye cesaret edemeyeceğinden korkuyordum. Oysa bundan önce gördüğüm herhangi bir törendekinden daha fazla insan vardı; çiçekler ve tütsü getiriyorlardı. Tapınaktaki bu tören büyük bir avuntu oldu bana. Troi'nun öldüğü günden beri Saygon halkı, katil Khanh kliğini lânetleyen, kocamın cesaretini yücelten bildiriler dağıtıyordu. Fabrikaya pamuk taşıyan bir kamyon sürücüsü bana, gece gündüz trafiği yoğun olan Bien Hoa anayoluna büyük bir pankartın asıldığını söyledi. Üstünde şunlar yazılıydı: «Yaşasın Nguyen Van Troi'nun Ruhu!» Bir sürü meyhane ve lokanta 16 Ekim'in gazetelerini saklayıp duvarlarına asmışlardı; böylece müşterileri istedikleri zaman idam sırasında çekilmiş fotoğraflara bakabiliyorlardı. 16 Ekim sabahı Ben Than pazarında öyle bir yas havası varmış ki, işler hemen hemen durmuş. M. Teyze, benim 'üvey' annem, pazardaki bir polis memurunun şöyle bağırdığını işitmiş: «Neden herkes şu Viet Kong'a bu kadar üzülüyor?»

O gece, polisin varlığına karşın, insanlar akın akın tapınağa doluştular. Beni yas içinde gördüklerinde, yaklaşıp, ne kadar zamandır evli olduğumuzu, hangi işte çalıştığımı, Troi'nun memleketini sordular. Yaşlıca bir kadın: «Bu yiğit evladımızın, annesiyle babası nasıl insanlar?» diye sordu. Sonra üzüntülü bir sesle şöyle dedi: «Kocan ülkesi için canını verdi. Onun bu fedakârlığı sana büyük acılar getirdi. Eğer polis sürekli olarak gözetlemeseydi seni bizim eve davet ederdim. Anlayacağını umuyorum.»

«Bu anma törenine gelmeniz çok büyük bir incelik,» diye karşılık verdim. «Polis yüzünden kimsenin geleceğini ummuyordum.»

«Eh, kimileri korktular. Onlar kocan için evlerinde dua ediyorlar. Ama ben ve arkadaşlarım, kendi kendimize şöyle dedik: İdam yerinde bile o denli büyük bir yiğitlik örneği verdi o; biz, bir anma törenine gitmekten mi korkacağız!»

K. Bacı da törene gelmişti. Birkaç gün önce bana: «Troi'nun salınışını izlemeye beni de çağırmayı unutma,» demişti.

Şimdi ise şöyle diyordu:

«Akşama kadar törenden haberim yoktu; çiçek ve tütsü almaya fırsat bulamadım.» Sonra sordu: «Kurtuluş Radyosu'yla, Hanoi Radyosu'nu dinledin mi?»

«Radyom yok. Olsaydı da polisin burnunun dibinde bu istasyonları dinleyemezdim.»

«'Güney Vietnam Kahramanı' ünvanı ve Anayurt Kalesi madalyasının ona verildiğini ilân ettiler. Yirmi yıllık direniş süresince bu onura erişmiş kimse yok Güney Vietnam'da. Bundan, büyük bir onur duymalısın.»

«Şehir halkına dağıtılan bildirilerden birini gördüm. Troi'nun hayatından, mücadelesinden ve şimdi söylediğim onur nişanlarından söz ediyordu.»

Tapınağın bir köşesinde, çevreme büyük bir kalabalık toplanmıştı. Onlara, yöneticilerin, kocamı öldürmeden önce onu görmemi nasıl engelliklerini ve cesedini bile vermediklerini anlattım. İdamın ayrıntıları gazetelerde çıkmıştı ama kocamın ailesine uygulanan canavarca davranışları şimdi öğreniyorlardı. Çevremde toplanan halktan şaşkınlık çığlıkları duyuluyordu. Birçok insan kapıya doğru ağlayarak yürüdü.

Dördüncü hafta içinde Troi'nun memleketi olan

Quang Nam'a hareket ettim. Kocamın köyüne olan ilk ziyaretimdi bu. Gitmeden önce onlardan dördüncü hafta içinde yapılması gereken görevleri yerine getirmelerini istedim. Olur a, zamanında dönmeyebilirdim.

«İstediğin kadar kal,» dediler. «Troi bizim için, yurttaşlar için canını verdi. Gerekenleri yapmak boynumuzun borcudur. Anma töreninde bulunmak hepimizin ortak görevidir. Yapmanı istediğimiz bir tek şey var: Gelirken bir fotoğrafını getir tapınağa, her ayın birinde ve on beşinci gününde gelip çiçekler getirelim ve tütsü yakalım.»

Anma törenlerinin sonuncu haftası için, Saygon'a tam zamanında döndüm. Troi'nun köyüne yaptığım ziyareti anlatmamı istediler. Onlara kısaca, Kurtuluş savaşçılarının gelip beni gördüklerini söyledim. Ve bana anlattıkları şeyleri de aktardım: Troi'nun intikamını almak için çok sayıda düşman öldürmüşlerdi, onun cesaretini kendilerine örnek almışlardı. Troi için türküler de yakmışlardı. Ailesinin üyeleri olan bizlerden, devrime katılmamızı ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin en büyük nişanını almış olan bu ulusal kahramana lâyık olmamızı istediler.

Bir gece geç saatte tapınaktan çıkarken, küçük bir kız bana X. Bacı'dan bir mektup getirdi. Bu, beni mutlu etti. Demek ki hapisten kaçışından beri Saygon'daydı. Nicedir onunla ilişki kurmayı ve bana yardım etmesini istiyordum.

Eve varır varmaz kapıyı dikkatlice kapadım, ışığı yaktım ve okumaya başladım:

«Gelip senin acını paylaşma olanağım olmadı. Ne var ki kalbinin yalnız acıyla dolu olmadığını biliyorum; kocamdan ötürü büyük bir onurla da kaplıdır.

Bu hepimiz için böyle: Fedakârlığıyla bütün ülkenin, bütün dünyanın saygısını kazanmış olan bu yiğit arkadaşımızla övünüyoruz.

«Dün gece Hanoi Radyosu'nun şiir programını dinledik. 'Yürüyoruz'un yazarı Tu Huu, kocan için yazdığı bir şiiri okudu. Şiiri yazıya geçirme fırsatını bulamadık ama yakında eksiksiz olarak elimize geçeceğini sanıyorum, çünkü Tu Huu'nun bütün şiirlerini toplayan bir öğrenci grubu biliyorum.

«Yazarlar ve şairler onu övüyorlar: 'Büyük bir genç adam, Ho Chi Minh çağının yıldızı.' Ölümü, öylesine yüksek bir ruhla karşıladı ki, tanıdığım öğrenciler birbirlerine şöyle diyorlardı: 'Ölmemiz gerekiyorsa, Troi gibi ölmeliyiz.' Onun fotoğraflarını defterlerine yapıştırıyorlar. Bizim grup, hükümlü hücresinden son sözlerini haykırdığı ana kadar onu gösteren, yüze yakın fotoğraf topladı.

«Basit bir elektrikçinin hayatı, tüm emekçilerin ve öğrencilerin yolunu aydınlatan bir meşale oldu. Bu insanlardan kimileri, gazetecilerin çektikleri fotoğrafların gösterildiği gizli toplantılar düzenlediler. Birçok grup, şehrin göbeğinde onun anısına törenler düzenlemeyi başardılar. Bunu duydun mu acaba?

«Bu törenlerden biri Takao Köprüsü'nde, bir başkası Chi Hoa Hapishanesi'nin içinde yapıldı ki olağanüstü bir şeydi bu. Çünkü hapishaneye ziyaretler için gittiğinde Chi Hoa'nun nasıl sıkı bir gözetim altında olduğunu sen de görmüşsündür. Yine de bir grup genç hapishanenin içine sızmayı ve Troi'yu bağlayarak kurşuna dizdikleri direğin tam önüne gelmeyi başardılar. Ve töreni işte tam bu noktada yaptılar. Geri çekilmeden önce bu törenin bir fotoğrafını bile çektiler. Olayı duyan birçok insan kulaklarına inanamadı: bir devrim savaşçısını anma töreni, nasıl olur da onun öldürüldü-

gü yer olan Chi Hoa'da yapılabilirdi? Ne var ki olaylar konusunda polisin yaptığı açıklamalardan sonra kimsenin kuşkusu kalmadı.

«Düşman, Troi'yu öldürerek devrimci hareketi durduracağını sandı ama sonuç beklenilenin tam tersi oldu. Her şey eskisinden daha iyi yürüyor. Grubumuzun bütün üyeleri Troi'nun intikamını almak ve Amerikan sömürücülerini öldürmek için gönüllü çıktılar. Yeni üyeler edinmek için başlattığımız girişim —Buna 'Nguyen Van Troi'yu Anma' diyoruz— şaşılacak derecede başarılı sonuçlar verdi. Hapishanede bana anlattığın hayatı, sözleri, davranışları, grubumuzda tartışma ve inceleme konusu oldu.

«Tapınaktaki törenleri duyduğum zaman, o küçük kıza çiçek ve tütsü götürmesini ve sana bu mektubu vermesini söyledim. Şunu bir kez daha söylemek istiyorum: Kocana iâyık olacak bir biçimde yaşamaya çalış. Bana gelince, senin için elimden geleni yapacağım. Sana tekrar yazacağım. Bir dahaki mektubumda seni mutlu edecek bir şey olacak.»

Ay yılının 12. ayının 25. günü kocamın mezarını ziyarete gittim. Bu benim sekizinci ya da dokuzuncu ziyaretimdi. Her zamanki gibi iki polis bir adım geriden beni izliyorlardı. Onlara hiç aldırış etmiyordum. Bir çiçek demeti bırakıp tütsü yaktıktan sonra uzun bir süre oyalandım orada. İki polis beklemekten usanıp yakındaki bir mezarın üstüne oturdular; gözetlemeye devam ettiler.

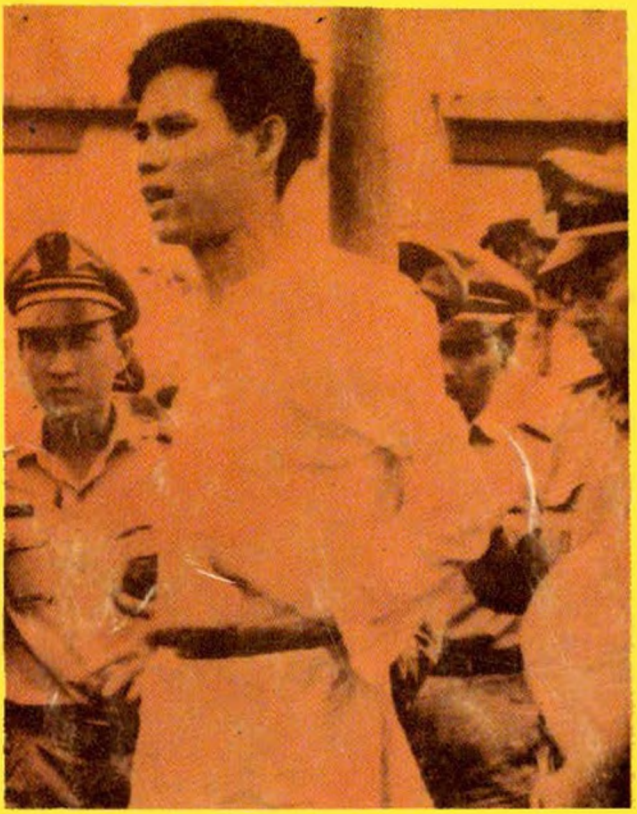
O anda aklımdan geçenleri nasıl bilebilirlerdi? Ertesi gün Saygon'dan, kocamın son dinlenme yerinden ayrılıyordum. Polis tarafından bunca yakından izlendiğim bu şehirde devrimci eyleme katılmak benim için çok

güçtü. Kararımı vermiştim: ertesi gün kurtarılmış bölgenin yolunu tutacaktım. Kocamın intikamını almak için, bana verilecek her görevi yüklenmeye hazırdım. Hükümlüler koğuşunda, onu son ziyaretim sırasında bana söylediklerini yerine getirmek için kendi kendime sessizce and içtim.

«Eğer uzun süre ayrı kalırsak, koşullar ne olursa olsun, düşmanın seni yıldırmasına fırsat verme. Devrime katılmak için elinden gelen her şeyi yap ve hapishanedeki yoldaşlarının komutlarını yerine getir.»

Evet, dedim kendi kendime, senin yaşadığın gibi Troi, sonuna kadar öyle olacağım.

Bak:kollarını bağlıyorlar
son defa bakıyor dünyaya Nguyen Van Troi
birazdan göğsünü parçalayacaklar
ama kan onu geriletmiyor

başlıyor şarkısına:
"Yaşasın Ho Chi Minh:Yaşasın Vietnam.."

Damarlarım damarlarına bağlı yaralarından
çünkü öldürülmek istenen benim de sevincimdir
Nguyen onun siperi...

Nihat Behram